

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Martina Lozej

**Socialna opora uporabnikov Dnevnega
centra za brezdomce**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Martina Lozej

Mentorica: doc. dr. Maša Filipović Hrast

Somentorica: izr. prof. dr. Valentina Hlebec

Socialna opora uporabnikov Dnevnega centra za brezdomce

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Včasih se igram

*Včasih se igram
Da sem sam
In nikogar ni
Ki bi zmotil mojo igro
Tako se v miru naprej igram
Se igram
Da sem sam*

(Jure Kunaver)

HVALA!

Mentorici in somentorici! Za branje, komentiranje in svetovanje. Še posebej, ker je potekalo med počitnicami in porodniškim dopustom.

Staršem! Ker me finančno in moralno podpirata, spodbujata in verjameta vame.

Tomažu! Ker si vedno na voljo, ko te potrebujem. Ker mi pomagaš iskati rešitve. In ker si najboljši brat.

DI-jevcem! Ker je bil študij v vaši družbi veliko bolj zanimiv in zabaven, kot bi bil sicer. Ker mi dajete motivacijo. In ker sem z vami doživela številne zabavne trenutke tudi izven FDV-ja.

Prijateljem! Ker me podpirate, motivirate in zabavate. In ker ste vedno ob meni.

Brezdomcem! Ker brez vas to delo sploh ne bi moglo nastati. Ker mi dajete veliko več kot jaz vam, čeprav se tega ne zavedate. In ker je tako lepo slišati vaš iskren »hvala« ali »pogrešali smo te«.

Hvala tudi ***vsem ostalim***, ki ste mi v času študija kakorkoli pomagali, me spodbujali, bili v oporo in mi lepšali dneve!

Socialna opora uporabnikov Dnevnega centra za brezdomce

Pomanjkanje socialne opore je po mnenju mnogih avtorjev eden glavnih razlogov za brezdomstvo. S tem diplomskim delom smo želeli ugotoviti kakšna pravzaprav je socialna opora brezdomcev in kdo so osebe, ki oporo nudijo. Za brezdomce smo opredelili posameznike, ki ustrezajo ETHOS definiciji ali definiciji dnevnih brezdomcev. ETHOS definicija pravi, da so brezdomci tisti, ki nimajo strehe nad glavo, so brez stanovanja ali živijo v negotovih oz. neprimernih pogojih. Dnevni brezdomci pa sicer imajo stanovanje, vendar zaradi določenih dejavnikov (nezaposlenost, pomanjkanje družbene podpore ...) preživljajo dneve podobno kot brezdomci. Tema dvema definicijama ustrezajo uporabniki Dnevnega centra za brezdomce VZD, kjer smo izvedli raziskavo. Ugotovili smo, da omrežje oseb, ki so brezdomcem pomembne, v povprečju sestavlja 5,82 alterjev. Če upoštevamo še osebe, ki jih ne označujejo kot pomembne, vendar jim nudijo določeno oporo, omrežje v povprečju sestavlja 7,55 oseb. Omrežja sestavlja največ prijateljev, sledijo formalni viri in brezdomci. Brezdomcem 44 % alterjev nudi občutek spoštovanja, za vsa ostala oporna dejanja pa imajo na voljo manj kot 20 % članov svojih omrežij. Najpogostejše stike imajo sicer z brezdomci, ki jim nudijo oporo v obliki druženja, vendar jih ne označujejo kot pomembne, saj jih je bila več kot polovica uvrščena izven krogov omrežja.

Ključne besede: brezdomci, socialna opora, socialna omrežja, socialna izključenost.

Social support among users of Day centre for homeless

According to several authors lack of social support is one of the major reasons for homelessness. With this thesis we revealed what social support of homeless is and who are providers of support. We defined homeless as people who are in accordance with ETHOS definition or definition of daytime homeless. ETHOS definition defined homeless as people who are roofless, houseless or live in insecure and inadequate housing. Daytime homeless are people who have accommodation, but due to certain factors (unemployment, lack of social support ...) spend days like homeless people. The research was conducted among users of Day centre for homeless VZD who are in accordance with these two definitions. We found out that the mean size of the networks, which contain only significant members, is 5.82 alters. If we consider members, who are not significant but are also providers of support, the mean size is 7.55 members. The networks include mostly friends, followed by formal sources and homeless. Homeless receive feelings of respect from 44 % of alters, for all other types of support they can ask less than 20 % of network members. The most frequent interaction they have is with other homeless, who provide support in the form of socializing, but are not significant members of networks, because over half of them were ranked outside of the circles.

Keywords: homeless, social support, social network, social exclusion.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	7
2	PREGLED LITERATURE	9
2.1	Brezdomstvo	9
2.1.1	Definicije brezdomstva	9
2.1.2	Razlogi za brezdomstvo	14
2.1.3	Socialna izključenost	16
2.1.4	Brezdomstvo v Sloveniji	17
2.2	Socialna opora	18
2.2.1	Definicije socialne opore	18
2.2.2	Oblike socialne opore	19
2.3	Socialna omrežja	21
2.3.1	Popolna in egocentrična omrežja	22
2.3.2	Merjenje egocentričnega omrežja	22
2.4	Socialna omrežja in opora brezdomcev	25
3	EMPIRIČNI DEL	28
3.1	Raziskovalna vprašanja	28
3.2	Zbiranje podatkov	28
3.2.1	Predstavitev lokacije anketiranja	29
3.3	Anketni vprašalnik	30
3.4	Vzorec	31
4	REZULTATI RAZISKAVE	32
4.1	Socialno demografske značilnosti anketirancev	32
4.2	Velikost socialnega omrežja	36
4.3	Pomembnost alterjev	38
4.4	Starost in spol alterjev	39
4.5	Dolžina poznanstva	40
4.6	Pogostost stikov	41
4.7	Sestava omrežja	42
4.8	Vrste opore	44
4.9	Primerjava članov omrežja v krogih in izven njih	47
4.10	Primerjava opore prijateljev, formalnih virov, brezdomcev in primarne družine	49
5	ZAKLJUČEK	52

6	LITERATURA	56
	PRILOGA A: Anketni vprašalnik	60

KAZALO TABEL

Tabela 2.1:	Evropska tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti ETHOS	12
Tabela 2.2:	Obstoj podpornih oseb med slovenskimi brezdomci	27
Tabela 4.1:	Starost anketirancev	32
Tabela 4.2:	Zakonski stan anketirancev	33
Tabela 4.3:	Izobrazba anketirancev	33
Tabela 4.4:	Uživanje alkohola in drog v zadnjem mesecu	34
Tabela 4.5:	Primerjava uživanja alkohola in drog v zadnjem mesecu	34
Tabela 4.6:	Starost ob prvi izkušnji brezdomstva	35
Tabela 4.7:	Število oseb v omrežju	37
Tabela 4.8:	Velikost omrežja glede na lastnosti anketirancev	38
Tabela 4.9:	Povprečen delež alterjev v posameznih krogih	39
Tabela 4.10:	Povprečna starost alterjev v omrežjih	40
Tabela 4.11:	Povprečna dolžina poznanstva med ego in alterji	41
Tabela 4.12:	Povprečna pogostost stikov s člani omrežja	42
Tabela 4.13:	Povprečna sestava omrežij glede na odnos ego – alter	43
Tabela 4.14:	Povprečen delež družine, prijateljev in drugih oseb v omrežjih	43
Tabela 4.15:	Anketna vprašanja za posamezne vrste opore	44
Tabela 4.16:	Povprečen delež alterjev, ki nudi posamezno vrsto opore	45
Tabela 4.17:	Povprečen delež alterjev, ki nudi posamezna oporna dejanja	47
Tabela 4.18:	Lastnosti alterjev v krogih omrežja in izven njih	49
Tabela 4.19:	Povprečen delež alterjev v posameznih krogih	50
Tabela 4.20:	Delež posameznih virov opore, ki nudijo določena oporna dejanja	51

KAZALO SLIK

Slika 2.1:	Teoretični model omrežij socialne opore – diagram treh koncentričnih krogov	24
------------	---	----

1 UVOD

»Mnogi mislijo, da je brezdomec tisti, ki nima strehe nad glavo in se zaradi lenobe potika po ulicah. To bi bilo zelo preprosto, pa ni. Brezdomec je človek brez doma. Dom je več kot streha nad glavo, obleka in hrana. Imeti dom pomeni biti sprejet in ljubljen, pomeni imeti možnost za osebno rast in ljubeče odnose (DPVZD 2010).« »Položaj brezdomstva praviloma pomeni razpad ali nemožnost vzdrževanja ustaljenih socialnih mrež, ki nas v življenju stabilizirajo, lokalizirajo, nam dajejo dom (Dekleva in Razpotnik 2007a, 10).« Šibka socialna mreža je eden glavnih razlogov za brezdomstvo (Bishwakarma 1999, 17). Postati brezdomec torej ne pomeni le ostati brez stanovanja, ampak pogosto tudi izgubiti stike z družino, prijatelji in ostalimi viri socialne opore (Anderson in Koblinsky 1995, 17).

Kot prostovoljka delujem v eni od ljubljanskih organizacij za pomoč brezdomcem. V treh letih prostovoljnega dela sem spoznala že veliko brezdomcev – ljudi različnih starosti, narodnosti in z najrazličnejšimi življenjskimi zgodbami. Med uporabniki storitev za brezdomce se vedno znova pojavljajo novi obrazi, stari obrazi pa ostajajo isti. Vsak, ki sprejme pogum in trdno odločitev, da bo svoje življenje spremenil in tako zapustil ulico, mi daje upanje, da mu bo uspelo. Za vsako izmed teh zgodb verjamem, da ima lahko srečen konec. A večina teh zgodb ima le ogromno trdnih odločitev za spremembo življenja na bolje, ki jim sledijo neuspeli poskusi, vzponi in padci. V takih trenutkih bi socialna opora bila nujno potrebna, vendar je večina brezdomcev nima. Močno socialno omrežje namreč lahko pomaga premagati oz. omiliti težave, ki vplivajo na brezdomstvo, npr. duševne bolezni ter odvisnost od alkohola in drog (Lemos in Crane v GHN 2006, 7). Tudi pri soočanju s težavami v odnosih, materialnimi in drugimi zdravstvenimi težavami so ključne socialne mreže in podporne osebe, na katere se posameznik lahko obrne in z njimi deli svoje stiske (Dekleva in Razpotnik 2009, 91). Pri posameznikih, ki poskušajo zaživeti normalno življenje, je občutek socialne izključenosti in izolacije pogost vzrok ponovnega brezdomstva (GHN 2006, 14).

Tako socialne opore kot tudi brezdomstva ne moremo opredeliti z eno samo definicijo. V teoretičnem delu diplomske naloge bomo zato predstavili različne definicije obeh pojmov ter kratko predstavili rezultate preteklih raziskav s področja socialne opore in socialnih omrežij brezdomcev.

V empiričnem delu bomo predstavili rezultate raziskave, ki je bila izvedena za potrebe diplomskega dela. Podatke bomo zbrali s pomočjo anketnega vprašalnika, anketiranci pa bodo uporabniki Dnevnega centra za brezdomce Vincencijeve zveze dobrote (VZD) v Ljubljani.

Tema diplomskega dela se mi zdi pomembna, ker je pomanjkanje socialne opore eden glavnih razlogov za brezdomstvo, raziskava na to temo pa v Sloveniji še ni bila narejena. Zbiranje podatkov je sicer potekalo le v eni od institucij za pomoč brezdomcem v Ljubljani, zato je tudi vzorec majhen, vendar menim, da delo nudi vsaj osnovni vpogled v socialno oporo brezdomcev in je lahko osnova za nadaljnje raziskave.

2 PREGLED LITERATURE

2.1 Brezdomstvo

»Brezdomstvo je ekstremna oblika revščine in socialne izključenosti in je najpogosteje posledica kopičenja socialne izključenosti na mnogoterih področjih posameznikovega življenja (Dekleva in drugi 2010, 6).« Je pojav, s katerim se lahko poglobljeno ukvarjamo več let, pa še vedno težko brez nelagodja odgovarjamo na vprašanja o njegovih vzrokih, oblikah in možnih ukrepih. S tem, ko ga spoznavamo, namreč nanj tudi vplivamo in ne moremo ga spoznavati drugače kot z osebno udeleženo, kar zahteva stalno refleksijo in spreminjanje lastnih perspektiv (Dekleva in Razpotnik 2007b, 7).

2.1.1 Definicije brezdomstva

Tako kot ima vsak brezdomec drugačno življenjsko zgodbo in drugačne razloge za življenje na ulici, tako obstaja tudi več različnih definicij brezdomstva in nobena izmed njih ni napačna. Razlikujejo se med državami, odvisne so od podnebnih razmer, tradicije, kulture, nanje pa vpliva tudi to v kolikšni meri je problem brezdomstva socialno in politično priznan ter koliko sredstev je na voljo za reševanje problematike (Mandič 1999, 13; Springer 2000, 476).

Najbolj preproste definicije brezdomstvo opredelijo kot pomanjkanje strehe nad glavo oz. odsotnost ustreznega bivališča (Dekleva in Razpotnik 2007a, 14). Springerjeva je predlagala, da bi pojem »homelessness« (brezdomstvo) zamenjali s pojmom »houselessness« (odsotnost stanovanja, strehe nad glavo, bivališča). S »houseless« so označeni tisti, ki spijo na prostem, ulici, uporabljajo zavetišča ali spijo na mestih, ki niso namenjena bivanju. V drugo skupino pa sodijo posamezniki, ki so nastanjeni v neustreznih bivališčih. V neustreznih bivališčih naj bi po mnenju avtorice živeli tisti, ki živijo s sorodniki ali prijatelji, ker si ne morejo privoščiti svojega bivališča. V to kategorijo sodijo tudi tisti, ki jim grozi izselitev, zaporniki, ki po izpustu iz zapore nimajo kam iti in tisti, ki živijo v neprimernih bivališčih. Neprimerno bivališče je bivalna enota, ki nima strehe in/ali sten, ne nudi zasebnosti, v njej ni dovolj prostora,

ustrezne varnosti, nima primerne osvetlitve, ogrevanja, prezračevanja, oskrbe z vodo. Točne opredelitve neprimernega bivališča bi se razlikovale med državami, upoštevane bi bile podnebne, kulturne, družbene in ekonomske značilnosti. Po mnenju avtorice bi ta definicija upoštevala regionalne in nacionalne razlike in tako omogočala primerjavo podatkov med državami (Springer 2000, 480–483).

Brezdomci so ljudje, ki nihajo med javnimi zavetišči, najetimi sobami, ki so na meji normalnega oz. primernega, kočami, zabojniki, nelegalno zasedenimi bivališči («squati»), morebitno stanovanje delijo s prijatelji ali sorodniki. Do ustreznega stanovanja ne morejo priti z lastnimi sredstvi oz. prenočišča ne morejo obdržati brez pomoči skupnosti (Avramov 1995, 72). Gre za situacijo, ko posameznik nima doma, bivališča, stabilne in varne strehe nad glavo. Ekstremni primer je spanje na prostem, v večini primerov pa imajo brezdomci sicer urejeno prenočišče, nimajo pa doma (Dekleva in Razpotnik 2007a, 15). Za večino ljudi je brezdomstvo le prehodno, ne pa stalno stanje (Edgar, Doherty in Mert v Filipović 2007, 187). Posamezniku se lahko uspe rešiti brezdomskega življenja, vendar se pogosto zgodi, da se nato ponovno znajde na ulici. Obdobja vstopanja in izstopanja iz brezdomstva se lahko pri posamezniku večkrat ponovijo (Brousse v Busch-Geertsema in drugi 2007, 10).

V norveški raziskavi so za brezdomce označili ljudi, ki: ne posedujejo ali nimajo v najemu lastnega bivalnega prostora in so nastanjeni v začasnih nastanitvah; začasno živijo s sorodniki, prijatelji ali znanci; so v zaporu ali v drugi instituciji iz katere bodo v roku dveh mesecev izpuščeni, vendar zunaj institucije nimajo zagotovljenega bivališča; za naslednjo noč nimajo zagotovljenega prenočišča (Hansen v Dekleva in Razpotnik 2007a, 16).

Lyne Casavant je populacijo brezdomcev razdelila v tri skupine: stalne, ciklične in začasne. Stalni oz. kronični brezdomci so tisti, ki živijo na robu družbe in pri katerih so pogosto prisotni alkohol, droge ali duševne bolezni. Ciklični oz. ponavljajoči brezdomci so ljudje, pri katerih je izguba stanovanja posledica določenih sprememb v njihovem življenju, npr. izguba službe, zaporna kazen, bivanje v bolnišnici. Med ciklične brezdomce uvrščamo tudi osebe, ki občasno uporabljajo varne hiše in javne kuhinje – ženske, ki so žrtve nasilja, mladi, ki so zbežali od doma, brezposelni in osebe, ki so bile pred kratkim izpuščene iz zapora ali psihiatrične ustanove. Kot začasne brezdomce pa

opredelimo tiste, ki so za kratek čas ostali brez namestitve zaradi nesreče (požar, poplava, vojna) in osebe, katerih ekonomski ali osebni položaj se je začasno spremenil zaradi npr. ločitve ali izgube službe. Nekateri raziskovalci začnih brezdomcev ne uvrščajo med »prave« brezdomce in jih zato ne vključujejo v svoje študije (Casavant 1999).

FEANTSA (Evropska zveza nacionalnih organizacij, ki delajo z brezdomci) je izdelala definicijo brezdomstva imenovano ETHOS (European Typology of Homelessness), ki pravi, da »imeti dom« lahko razumemo kot: imeti streho nad glavo (fizična domena), imeti zagotovljeno zasebnost in prostor za ohranjanje socialnih stikov (družbena domena) ter imeti zakonito pravico za bivanje (zakonska domena) (Edgar in Meert 2005, 14).

Na podlagi teh treh domen lahko definiramo sedem možnih vrst brezdomstva.

Prvi dve vrsti uvrščamo v brezdomstvo:

- *brez strehe*: nima strehe nad glavo; ni zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine; nima zasebnega in varnega prostora za socialne stike,
- *brez hiše*: ima prostor za življenje, ki je primeren za bivanje; ni zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine; nima zasebnega in varnega prostora za socialne stike.

Preostalih pet vrst pa opredelimo kot stanovanjsko izključenost:

- *negotovo in neprimerno stanovanje*: ima prostor za življenje, ki ni primeren za bivanje; nima varnosti najema; ima varen in zaseben prostor za socialne stike,
- *nezadostno stanovanje in socialna izoliranost ob zakonitem bivanju*: ima stanovanje, ki ni primerno za bivanje; je zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine; nima prostora za socialne stike,
- *nezadostno stanovanje (ob varnem najemu)*: ima stanovanje, ki ni primerno za bivanje; je zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine; ima prostor za socialne stike,
- *negotovo stanovanje (ob zadostnem stanovanju)*: ima prostor za življenje; nima varnosti najema; ima prostor za socialne odnose,

- *socialna izoliranost ob zadostnem in varnem stanovanju*: ima prostor za življenje, je zakonsko upravičen do možnosti ekskluzivne lastnine; nima prostora za socialne stike (Dekleva in Razpotnik 2007a, 18).

Na podlagi vseh treh domen (fizična, družbena, zakonska) in sedmih možnih kombinacij brezdomstva je FEANTSA razvila definicijo brezdomstva, ki je sestavljena iz štirih glavnih, konceptualnih kategorij: osebe, brez strehe nad glavo; osebe brez stanovanja; osebe, ki imajo negotovo prebivališče; in osebe, ki imajo neprimerno prebivališče. Konceptualne kategorije pa so razdeljene v 13 operacionalnih kategorij oz. vrst brezdomstva in stanovanjske izključenosti (glej Tabela 2.1) (Edgar in Meert 2006, 52; Dekleva in Razpotnik 2007a, 19). Ker je opredelitev brezdomstva pogojena s kulturno določenimi normami, standardi, pričakovanji in zakonodajo, tudi ta definicija odraža razvejanost in kompleksnost pojava ter meddržavne razlike (Dekleva in Razpotnik 2007a, 20).

Tabela 2.1: Evropska tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti ETHOS

Konceptualna kategorija	Operacionalna kategorija	Življenjska situacija	Generična definicija
Brez strehe (roofless)	1 Ljudje, ki živijo na prostem, na javnem prostoru (brez zavetja)	1.1 Živeti na javnem ali zunanjem prostoru	Spijo pod milim nebom, nimajo 24-urnega dostopa do nastanitve/nimajo bivališča.
	2 Ljudje, ki živijo v začasnih/nočnih zavetiščih	2.1 Nočna zavetišča	Ljudje, ki nimajo stalnega prebivališča, ki uporabljajo za prenočevanje nizkopražna zavetišča.
Brez stanovanja (houseless)	3 Ljudje, ki živijo v zavetiščih za brezdomce	3.1 Hostli/zavetišča za brezdomne 3.2 Začasne nastanitve 3.3 Prehodno podprte nastanitve	Ko naj bi bivanje v zavetišču bilo omejeno na kratek rok.
	4 Ženske, ki živijo v ženskih zavetiščih/zatočiščih, varnih hišah za ženske	4.1 Nastanitev v ženskem zavetišču	Nastanitev v zavetiščih za ženske, zaradi domačega nasilja, ko naj bi bivanje v zavetišču bilo omejeno na kratek rok.

Brez stanovanja (houseless)	5 Ljudje, ki bivajo v zavetiščih/azilih za priseljence	5.1 Začasna namestitve/sprejemni centri 5.2 Nastanitev za priseljske delavce	Priseljenci v sprejemnih centrih, ali kratkoročne namestitve zaradi njihovega priseljskega statusa.
	6 Ljudje, ki so pred odpustom iz institucij	6.1 Kazenske ustanove 6.2 Zdravstvene ustanove (vključno psihiatrične in za obravnavo zasvojenosti) 6.3 Institucije (zavodi in domovi) za otroke	Ko po odpustu ni urejene/zagotovljene namestitve. Ostanjejo v obravnavah dalj, kot je potrebno, ker nimajo nastanitve. Ob izhodu iz ustanove po polnoletnosti ni jasno, kam bi lahko oseba šla.
	7 Ljudje z dolgoročno podporo v zvezi z namestitvijo (zaradi brezdomstva)	7.1 Institucionalna oskrba za starejše brezdomce 7.2 Podprte namestitve za nekdanje brezdomce	Dolgotrajna namestitve s podporo za nekdanje brezdomce (ki običajno traja več kot eno leto).
Negotovo (insecure)	8 Ljudje, ki bivajo v negotovih razmerah (brez pravice najema)	8.1 Začasno bivanje pri sorodnikih/prijateljih 8.2 Bivanje brez veljavne (pod)najemne pogodbe 8.3 Nezakonita zasedba zemljišča	Bivanje v običajni namestitvi/stanovanju, a »ne na svojem«. Začasno bivanje s sorodniki/prijatelji (ne po svoji izbiri). Bivanje brez pravno urejenega (pod)najemnega statusa. Nezakonita zasedba zemljišča.
	9 Ljudje, ki živijo v grožnji pred izselitvijo/deložacijo	9.1 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz najemnih) 9.2 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz lastniških)	Ko se izvršijo nalogi za deložacijo. Ko lastniki ne morejo več plačevati obrokov posojil.
	10 Ljudje, ki živijo pod grožnjo nasilja	10.1 Policijsko zabeleženi primeri	Ko se s policijsko dejavnostjo zagotovi varnost žrtev družinskega nasilja.
Nepriprava (inadequate)	11 Ljudje, ki živijo v začasnih nekonvencionalnih strukturah	11.1 Mobilni domovi 11.2 Nekonvencionalne stavbe 11.3 Začasne strukture	Ni namenjeno običajnemu domovanju. Zasilna bivališča, bivaki. Pol-stalna bivališča, kolibe.
	12 Ljudje, ki živijo v neprimernih bivališčih	12.1 Bivališča, ki so neprimerna za bivanje	Nepriprava za bivanje (glede na nacionalno zakonodajo ali standarde).
	13 Ljudje, ki živijo v ekstremni prenaseljenosti	13.1 Nad nacionalno normo prenaseljenosti	Kar presega nacionalne norme površine ali števila sob.

Vir: Edgar in Meert (2006, 52); Dekleva in drugi (2010, 15).

Da brezdomstvo ni vezano le na odsotnost bivališča menita tudi Jones in Place, ki govorita o dnevni brezdomcih. Ti imajo podobne potrebe in preživljajo dneve podobno kot brezdomci (Jones in Place v Dekleva in Razpotnik 2007a, 33). Dejavniki, ki so skupni brezdomcem in dnevnim brezdomcem so: nezaposlenost, pomanjkanje dostopa do izobrazbe, pomanjkanje aktivnosti, ki bi posamezniku zapolnjevale dan, pomanjkanje družbene podpore (prijatelji, družina, partner), odtujenost od družbe in kulturnih norm, slaba samopodoba, zdravstvene težave in pomanjkanje kompetenc za neodvisno življenje (Jones in drugi v Dekleva in Razpotnik 2007a, 34).

Glede na definicijo ETHOS lahko v DC srečamo osebe iz prav vseh kategorij – tiste, ki spijo na ulici, v zavetiščih, zapuščenih stavbah, neprimernih bivališčih ali negotovih razmerah. Uporabniki DC pa so tudi tisti, ki zase sicer menijo, da niso brezdomci, ker imajo stanovanje, kljub temu pa dneve preživljajo v DC. Prav zato v tem diplomskem delu brezdomce razumemo kot tiste, ki ustrezajo ETHOS definiciji in tiste, ki ustrezajo definiciji dnevnih brezdomcev.

2.1.2 Razlogi za brezdomstvo

Brezdomstvo se pogosto začne že v otroštvu oz. v dobi odraščanja. Preživljanje otroštva v rejniških družinah, mladinskih domovih, vzgojnih zavodih ali v družinah, kjer je prisotno nasilje, odvisnosti, zlorabe in konfliktni odnosi so gotovo eni izmed pomembnejših razlogov za brezdomstvo. Posameznik si ne more oblikovati stabilne socialne mreže in s tem doma. Zatekanje k alkoholu in drogam pa je včasih edina rešitev, ki jo mladostnik zna in zmore poiskati. Tudi iskanje lastne identitete mladostnike včasih pripelje za določen čas na ulico. Posameznik z duševnimi težavami oz. boleznimi težje vzdržuje in širi svojo socialno mrežo. Pomanjkanje socialnih stikov pri duševnih bolnikih je pogost razlog za brezdomstvo, še posebej po končanem zdravljenju v psihiatrični bolnišnici, ko bi tak posameznik potreboval nego in družbo, a nima ničesar od tega. V odrasli dobi pa sta pogosta razloga za brezdomstvo razpad sekundarne družine oz. dolgoletne partnerske zveze in beg pred nasiljem v družini (Avramov 1995, 78; Dekleva in Razpotnik 2007a, 10). Za večino je brezdomstvo posledica pomanjkanja dohodka in cenovno dostopnih stanovanj v povezavi z enim ali več travmatičnimi dogodki, s katerimi se posameznik ne zna spopasti oz. jih premagati (Avramov 1995, 80). Pomanjkanje socialne opore je eden glavnih razlogov za

brezdomstvo (Dean in Goodlad v Bishwakarma 2009, 1). Pri brezdomstvu gre za izgubo vseh tistih stvari, ki jih cenimo in za katere verjamemo, da so nam blizu in pomembne (Crooks v Eggleton in Segal 2009, 107).

Brezdomstvo lahko štejemo za najtežjo obliko stanovanjskega tveganja (Mandič 1999, 11). Temu tveganju pa so najbolj izpostavljene družine z nizkim dohodkom, brezposelni, odvisniki od alkohola in drog, nižje izobraženi, enostarševska gospodinjstva, velike družine, etnične manjšine, ljudje z duševnimi težavami oz. boleznimi in mladi, ki so ostali brez podpore staršev (Duffy v Mandič 1999, 11).

Edgar in Meert sta predstavila tudi dejavnike ogroženosti in tveganja stanovanjske izključenosti, ki lahko pripeljejo do ekstremne, trajne in večdimenzionalne socialne izključenosti:

- *strukturni*: ekonomski procesi, povečano priseljevanje in vedno bolj omejujoče definicije državljanstva vplivajo na zaslužek, negotove zaposlitve, ksenofobijo, razizem, diskriminacijo in omejitve dostopa do socialnega varstva,
- *institucionalni*: storitve nespecializiranih služb, ki ne ustrezajo potrebam, pomanjkanje dostopnih in ustreznih služb za preprečevanje in terensko delo,
- *odnosni*: družinski status (samski so bolj ogroženi), značilnosti odnosov (zlorabe) in razpad odnosov (smrt, ločitev),
- *osebni*: ekonomski/zaposlitveni položaj (nizek dohodek), narodnost (diskriminacija), državljanstvo (slab dostop do socialnega varstva), dolgotrajne bolezni (duševne težave), izobraževalni položaj, zasvojenost, starost/spol (mladi in stari, ženske), priseljski položaj (Edgar in Meert 2005, 12; Dekleva in Razpotnik 2007a, 17).

Večina ljudi si brezdomce verjetno še vedno predstavlja kot potepuhe in klateže, ki jih lahko vidimo na ulici, so umazani, lačni in po smetnjakih iščejo ostanke hrane, oddajajo neprijeten telesni vonj, velikokrat so zelo glasni in pod vplivom alkohola, spijo pa pokriti s kartonskimi škatlami (Breakey in Fischer 1990, 32; Dragoš 1993, 153; Avramov 1995, 71; Ravenhill 2008, 5). Toda značilnosti, ki opredeljujejo brezdomca so običajno pridobljene kasneje, ko je tak posameznik že brezdomec – večina jih je namreč nekoč poznala normalen način življenja (Vodopivec v Dragoš 1993, 153). Brezdomci,

ki jih vidimo na ulici pravzaprav predstavljajo najmanjšo podskupino. Najhitreje rastoči podskupini brezdomcev sta matere z otroki in mladostniki, vedno več pa je tistih, ki so bili žrtve nasilja in konfliktov v družini ter spolnih zlorab. Ti brezdomci pogosto imajo bivališče, nimajo pa doma (Avramov 1995, 71). V družbi je razširjeno tudi mnenje, da so brezdomci sami krivi za svoj položaj. Kot pravita Dekleva in Razpotnik pa je nesmiselno govoriti o osebni odločitvi za brezdomstvo pri nekom, ki nikoli v življenju ni imel finančnih, socialnih, emocionalnih in simbolnih možnosti, da bi si ustvaril dom in tako pridobil varno izhodišče, ki je osnova za nadaljnje življenjske korake (Dekleva in Razpotnik 2007b, 7).

2.1.3 Socialna izključenost

Brezdomstvo se danes ne povezuje več le z revščino in odklonskim vedenjem, ampak vedno pogosteje tudi s pojmom socialne izključenosti (Edgar in Doherty v Edgar in Meert 2005, 10). Družbena izključenost in revščina imata enake pojavne oblike, torej tisti, ki so izključeni iz družbe so običajno tudi revni in obratno, tisti, ki so revni, so pogosto izključeni iz družbe (Stanovnik 1997, 25). Pri socialni izključenosti gre za proces, v katerem je posameznik ali skupina izključena iz družbenega okolja (Room v Šikić-Mičanović 2010, 46). Commins loči civilno, ekonomsko, socialno in medosebno izključenost. Civilna predstavlja izključenost posameznika iz političnega in pravnega sistema, ekonomska iz ekonomskih funkcij, socialna nezmožnost posameznika za uporabo socialnih storitev države, medosebna pa izključenost iz sistema prijateljskih, družinskih in sosedskih mrež (Commins v Stanovnik 1997, 24). Na podlagi rezultatov raziskav Evrobarometer lahko socialno izključenost opredelimo ne toliko kot revščino, nizke dohodke in nezaposlenost, temveč bolj kot občutek nepomembnosti, odvečnosti, zavrženosti in občutek nemoči, da bi lahko spremenili lastne razmere (Rener 2007, 48). Socialna izključenost je stanje, ko posameznik potrebuje oz. želi stik z drugimi osebami, vendar mu ne uspe vzpostaviti kontakta (Carpenito v Malloy in drugi 1990, 29).

Problema brezdomstva torej ne moremo reševati le z zagotavljanjem stanovanja oz. namestitve brezdomcem. Na Nizozemskem so definirali skupine posameznikov, ki bi jih morali vključiti v strategije za zmanjševanje obsega brezdomstva. To so ljudje, ki:

- si ne morejo sami preskrbeti vseh potrebnih stvari za življenje (zavetišče, hrana, dohodek, socialni stiki, ustrezna samooskrba),

- doživljajo več problemov hkrati (npr. nezadostna samooskrba, socialna izključenost, propadle stanovanjske ali življenjske okoliščine, pomanjkanje stalne ali stabilne namestitve, dolgovi, duševne težave, odvisnosti),
- ne dobijo dovolj skrbi in podpore, da bi se lahko obdržali v družbi,
- potrebe po pomoči ne izražajo na način, ki bi ustrezal delovanju ustanov, zato je pomoč, ki jo prejemajo, običajno neustrezna (Edgar in Meert 2005, 11).

2.1.4 Brezdomstvo v Sloveniji

Raziskava, s katero bi dobili točno število brezdomcev v Sloveniji še ni bila narejena. Po nekaterih ocenah naj bi bilo leta 1996 v Sloveniji 400 brezdomcev, leta 2005 pa 800 (Filipović v Filipović in Mandič 2008, 130). Za leto 2005 je predstavnik centra za brezdomce ocenil, da je bilo v Sloveniji okrog 1200 brezdomcev (Filipović 2005, 5). Na podlagi raziskave, ki je bila izvedena leta 2007, sta Dekleva in Razpotnik oblikovala oceno od 300 do 600 brezdomcih v obdobju enega leta v Ljubljani (Dekleva in Razpotnik 2007a, 111). Z raziskavo, v kateri so ločeno obravnavali kategorije brezdomstva po ETHOS definiciji, pa so ocenili, da je v Sloveniji od nekaj sto do nad tisoč oseb brez strehe nad glavo, oseb brez stanovanja pa od dva tisoč do nekaj tisoč (Dekleva in drugi 2010, 45).

Novo naraščajoče skupine brezdomcev v Sloveniji so mladi uživalci drog, matere samohranilke, samski srednjih let (Černič Mali v Filipović in Mandič 2008, 130), pa tudi najstarejša starostna skupina postaja vedno bolj vidna in ranljiva (Filipović in Mandič 2008, 130). Leta 2005 je bila približno polovica uporabnikov enega od zavetišč za brezdomce v Ljubljani v njem nastanjena že več kot pet let (Filipović 2005, 6).

Najpogostejši razlogi za brezdomstvo v Sloveniji so izselitev, brezposelnost, družinske težave (ločitev, nasilje), osebni problemi (duševne težave, alkoholizem, odvisnosti), nezmožnost reintegracije (zaporniki) in funkcionalna nepismenost (Cvetič v Filipović in Mandič 2008, 130).

2.2 Socialna opora

Socialno oporo lahko zelo široko opredelimo kot vsako dejanje, ki je usmerjeno k drugi osebi ali skupini, katerega namen in učinek je za prizadeto osebo najmanj olajšanje ali odstranitev neugodnega stanja stiske, obremenitve in prikrajšanosti oz. dejanje, ki za prizadeto osebo pomeni spodbudo in oporo za osebnostno rast in razvoj (Dragoš in Mesec 1993, 6).

2.2.1 Definicije socialne opore

Tako kot za brezdomstvo tudi za socialno oporo ne moremo podati le ene definicije. Socialno oporo so prvi začeli raziskovati Cassel, Caplan in Cobb (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2003, 103). Cassel je menil, da ima socialna opora pomembno vlogo pri boleznih, povezanih s stresom. Stresni dogodki (ločitev, izguba službe) pogosto zmanjšajo oporo, hkrati pa povečujejo potrebo po njej (Cassel v Hlebec in Kogovšek 2003, 104). Tudi Caplan je socialno oporo razumel kot zaščito pred stresom. Ni se omejeval zgolj na družinske in prijateljske vezi, ampak je kot pomembne označil tudi skupine za pomoč, sosede, duhovnike, osebne zdravnike (Caplan v Hlebec in Kogovšek 2003, 104). Cobb pa je s socialno oporo označil tisto informacijo, ki posamezniku omogoča zavedanje, da je ljubljen, sprejet in spoštovan (Cobb v Hlebec in Kogovšek 2003, 104).

Vaux je socialno oporo razdelil na *vire socialne opore*, *oblike socialne opore* ter *subjektivno zaznavo virov in oblik socialne opore*. Vsi trije elementi so med seboj povezani s procesi izmenjave in komuniciranja med posameznikom in njegovim socialnim okoljem (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2006, 16). Vire socialne opore razumemo kot omrežje socialne opore, na katerega se posameznik obrača po pomoč. Ta omrežja so relativno stabilna po velikosti in sestavi, spremembe se običajno pojavijo v obdobjih življenjskih prehodov in večjih sprememb, npr. prehod na višjo stopnjo šolanja, poroka, ločitev, izguba delovnega mesta. Oblike socialne opore so dejanja z namenom pomoči posamezniku. Pomoč je lahko nudena spontano ali po prošnji za pomoč. Včasih pa dejanja opore niso v pomoč oz. jih posameznik ne razume kot oporna. Percepcija opornih dejanj je odvisna od količine in oblike opore, časovnega trenutka, v katerem je opora ponujena, narave odnosa med ponudnikom in

prejemnikom. Vsako dejanje opore ima lahko negativne in pozitivne učinke. Posameznikovo subjektivno zaznavo socialne opore, ki je tretji element socialne opore, opredelimo kot oceno prisotnosti, zadostnosti in kakovosti opore. Pokaže nam, kako dobro socialna opora deluje in ali izpolnjuje svoj namen (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2003, 106).

Po mnenju Vauxa so omrežja socialne opore torej stabilna po velikosti in sestavi, spremembe pa se pojavijo v obdobju večjih sprememb. In prav brezdomstvo je običajno posledica večjih sprememb (izguba službe, ločitev, izguba stanovanja, smrt bližnjih, ...), ki spremenijo in skrčijo vire socialne opore. Oblike socialne opore pri brezdomstvu pogosto pomenijo vrste pomoči, ki jih splošna populacija ne prejema oz. se jih ne poslužuje. Gre npr. za pomoč v obliki deljenja hrane in oblačil, oporo v obliki druženja, ki jo nudijo prostovoljci v institucijah za pomoč brezdomcem in odvisnikom, pomoč pri urejanju osebnih dokumentov. Prav tako kot pravi Vaux pa je percepcija opornih dejanj tudi pri brezdomcih odvisna od več dejavnikov. Včasih je dovolj že vpliv alkohola ali drog, da dejanje, ki bi bilo običajno razumljeno kot oporno, v določenem trenutku ni razumljeno kot tako.

2.2.2 Oblike socialne opore

V literaturi sicer obstaja več različnih opredelitev razsežnosti socialne opore, vendar se je na podlagi študij oblikoval konsenz, po katerem socialno oporo glede na vrsto pomoči delimo na:

- *instrumentalno oz. materialno*, ki pomeni pomoč v materialnem smislu, npr. posojanje denarja, orodja, pomoč pri hišnih opravilih,
- *informacijsko*, pri kateri posameznik dobi informacije, ki jih potrebuje ob večjih življenjskih spremembah, npr. selitvi ali iskanju nove službe,
- *emocionalno*, ki jo razumemo kot pomoč ob življenjskih krizah, npr. smrti bližnjega, ločitvi, težavah v družini, težavah na delovnem mestu,
- *druženje*, ki ga opredelimo kot neformalno občasno druženje npr. na izletih, v kinu ali kot obiskovanje (Hlebec in Kogovšek 2006, 16).

Ker je življenje brezdomcev drugačno od življenja splošne populacije, tudi oporna dejanja, ki jih običajno obravnavamo, niso primerna za brezdomsko populacijo. Tako brezdomci npr. ne potrebujejo pomoči pri hišnih opravilih ali nekoga, ki bi jim posodil orodje, tudi obiska kina ne moremo obravnavati kot druženje v primeru brezdomstva. Instrumentalno oporo bi lahko razumeli kot posojanje že manjših vrednosti denarja, izposojajo telefona, pomoč v primeru bolezni (npr. ali obstaja oseba, ki bi ti prinesla hrano, ko bi zbolel za gripo, pljučnico). Informacijska opora bi lahko pomenila pomoč pri iskanju službe, stanovanja, urejanju osebnih dokumentov, socialne pomoči, pomoč pri izpolnjevanju vlog in obrazcev, pa tudi informiranje med brezdomci npr. o institucijah, ki delijo nove zimske čevlje. Emocionalno oporo bi brezdomci potrebovali pri odločitvi za zdravljenje odvisnosti, za pogovor o preteklih življenjskih dogodkih (npr. o razlogih za brezdomstvo), razočaranjih, pa tudi o najglobljih čustvih in občutkih. Druženje v primeru brezdomstva pa lahko razumemo kot skupno preživljanje časa v institucijah za pomoč brezdomcem, skupno beračenje, pa tudi celodnevno posedanje v parkih.

Člani našega opornega omrežja nam lahko nudijo *formalno* ali *neformalno* socialno oporo.

Neformalno oporo nam nudijo družinski člani, sorodniki, prijatelji, znanci, sosedi, sokrajani, sodelavci. Gre za neinstitucionalno oporo, ki je ločena od države, trga in prostovoljnega sektorja, izvira pa iz odnosov v družini in skupnosti (Dragoš in Mesec 1993, 6; Graham v Dremelj 2003, 156). Neformalni viri nam običajno nudijo emocionalno oporo in kratkoročno praktično pomoč, npr. ko potrebujemo nekoga za pogovor ali nekajurno varstvo otrok (Ghate in Hazel v Sousa in Rodrigues 2009, 650). Pri neformalni opori gre za vzajemen odnos med prejemnikom pomoči in tistim, ki pomoč nudi. Ponudnik pomoči bo nekoč prejemnik in obratno, prejemnik bo nekoč ponudnik (Gottlieb v Sousa in Rodrigues 2009, 650). Neformalno oporo brezdomcem nudijo prijatelji, brezdomci, družinski člani, sorodniki, znanci, lahko pa tudi povsem naključne osebe, ki jih srečujejo na ulici (npr. pri beračenju ali prodajanju revije Kralji ulice).

Formalna opora pa je pomoč, ki jo nekdo nudi v okviru poklicne dolžnosti. Lahko gre za oporo v javnem sektorju, npr. v socialni službi ali zavodu, lahko pa je nudena v

zasebnem profitnem sektorju, v zasebnih socialnih ustanovah (Dragoš in Mesec 1993, 5). Formalna opora so profesionalne storitve, ki so sponzorirane s strani vladnih teles oz. privatne profesionalne storitve, ki so urejene s sistemom predpisov in sofinanciranjem, pa tudi storitve prostovoljnih organizacij, ki jih financira vlada (Froland in drugi v Dremelj 2003, 159). Brezdomci formalno oporo pogosto dobijo od socialnih delavcev, psihologov, psihiatrov, zdravnikov in zaposlenih v institucijah za pomoč brezdomcem ali odvisnikom.

Mesec in Dragoš ločeno obravnavata še prostovoljno pomoč, to je nepoklicno prostovoljno delo. Gre za organizirano, a neplačano delo, kjer prostovoljec igra vlogo družabnika. Prostovoljna pomoč se lahko izvaja v službah javnega in zasebnega profitnega sektorja, v prostovoljnih neprofitnih organizacijah ali v skupinah samopomoči (Dragoš in Mesec 1993, 6). Prav pri brezdomstvu prostovoljna pomoč igra pomembno vlogo. V institucijah za pomoč brezdomcem (npr. DC za brezdomce VZD, Kralji ulice) prostovoljci nudijo pogovor, socialne stike, druženje in skupno preživljanje časa. V nadaljevanju bomo prostovoljno pomoč obravnavali skupaj s formalnimi viri opore.

2.3 Socialna omrežja

Kot smo že omenili, Vaux socialno oporo deli na vire socialne opore, oblike socialne opore in subjektivno zaznavo virov in oblik socialne opore (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2006, 16). Pri tem pa vir socialne opore definira kot socialno omrežje, na katerega se posameznik obrača po pomoč (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2003, 106). Najpomembnejši vidik raziskovanja socialnih omrežij je prav povezava s področjem socialne opore (Kogovšek in drugi 2003, 183), številni indikatorji na ravni omrežja namreč merijo razsežnosti socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2003, 115). Raziskujemo lahko strukturo in način funkcioniranja omrežij podpore, kakšne posledice imajo te interakcije za njihovo zdravje in splošno dobro počutje, stopnjo zadovoljstva ljudi s socialno oporo (Kogovšek in drugi 2003, 183).

Pripadnost socialnim omrežjem, v katerih potekata komunikacija in medosebna opora, daje ljudem občutek, da so sprejeti in cenjeni, kar ima pozitiven učinek na zdravje. Posamezniki, ki imajo malo socialne opore so bolj verjetno depresivni, imajo več

tveganja za zaplete in več težav zaradi kroničnih bolezni. Nepodporni odnosi z najbližjimi v socialnem omrežju imajo negativen vpliv na telesno in duševno zdravje (WHO v Pahor in Domajnko 2007, 255). Čustvena opora blaži destruktivne učinke stresnih dogodkov na tveganje za depresijo (Murphy v Pahor in Domajnko 2007, 258). Pomanjkanje socialne opore vpliva na bolezni, povezane s stresom, psihopatološke dejavnike in alkoholizem (Grigsby in drugi 1990, 142). Incidenca (t.j. število novo odkritih bolnikov) psihoz je med brezdomci, ki so na ulici dolgo časa dvakrat višja kot med novimi brezdomci (Susser in drugi v Grigsby in drugi 1990, 142). Tudi za alkoholizem vemo, da je med brezdomci prisoten v veliki meri. Opora članov socialnega omrežja lahko pomaga lajšati stresne situacije, povezane z brezdomstvom (Fogel in Dunlap v Meadows 2005, 42).

2.3.1 Popolna in egocentrična omrežja

Pri popolnem omrežju v medsebojno povezani skupini enot (oseb) opazujemo vse enote in njihove pripadajoče relacije (odnose). Običajno nas zanima medsebojni vpliv strukturnih značilnosti (gostota, centralizacija) ter vpliv na izhodiščne rezultate (nivo konsenza v skupini, doseganje skupnega cilja). Primer analize popolnega omrežja je npr. opazovanje prijateljskih odnosov v srednješolskem razredu (Kogovšek in Hlebec 2006, 11).

Pri egocentričnem omrežju imamo začetni seznam enot, ki jih imenujemo egi. Analiziramo omrežje posamezne enote (ega) in njene povezave z drugimi enotami, ki jih imenujemo alterji. Alterji so člani egocentričnega omrežja. Osredotočimo se lahko npr. na število ali gostoto povezav, delež vzajemnih povezav, značilnosti odnosov med egom in alterjem. Primer egocentričnih omrežij so omrežja starostnikov (Kogovšek in Hlebec 2006, 12).

2.3.2 Merjenje egocentričnega omrežja

Ker je namen diplomskega dela raziskati, kakšna je socialna opora posameznih brezdomcev, bomo obravnavali njihova egocentrična omrežja.

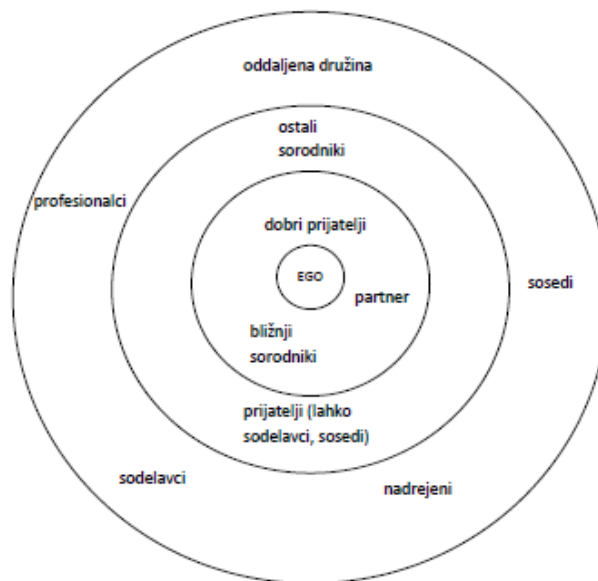
Člane egocentričnega omrežja določimo s pomočjo generatorja imen, to je anketno vprašanje, s katerim dobimo seznam članov lokalnega omrežja. Seznam članov je običajno sestavljen iz imen oseb in začetnic priimkov. Generatorji se lahko razlikujejo tako po vsebinskih kot tudi metodoloških značilnostih (Hlebec in Kogovšek 2006, 29). Generator imen je lahko enostaven ali sestavljen. Pri enostavnem generatorju imen gre pravzaprav za eno samo vprašanje, s katerim pridobimo člane omrežja. Sestavljen generator imen pa sestavlja več vprašanj, kar nam omogoča pridobitev širšega spektra osebnega omrežja (Hlebec in Kogovšek 2006, 44).

Pri naboru članov omrežja lahko postavimo tudi omejitve in sicer omejitve števila izbir, omejitve časovnega okvirja ali prostorsko-geografsko omejitve (Hlebec in Kogovšek 2006, 29). Z generatorjem imen, ki se navezuje na dejanske interakcije v določenem časovnem obdobju lahko izpustimo osebe, ki so za anketiranca pomembne, vendar v določenem obdobju ni imel stika z njimi (van der Poel v Hlebec in Kogovšek 2006, 30). Tudi omejitve števila izbir imenovanih alterjev lahko povzroči razlike v velikosti, sestavi in strukturi omrežja (Holland in Leinhardt v Hlebec in Kogovšek 2006, 30). V socialnem omrežju lahko merimo vsebino relacij med egom in alterji ali formalne značilnosti relacij – pogostost stikov, starost stikov, geografsko oddaljenost, moč povezave (Hlebec in Kogovšek 2006, 32). Toni Antonucci je razvila hierarhični pristop k merjenju omrežij socialne opore. Osnova modela je skica osebnega omrežja, kjer je v središče postavljen anketiranec, okoli njega pa so trije koncentrični krogi, ki predstavljajo njegovo omrežje. Metoda je enostavna za uporabo, učinkovita in razumljiva. Generator imen se uporablja v povezavi s sliko treh koncentričnih krogov in sicer tako, da za vsak krog omrežja postavimo posebno vprašanje. Generatorji imen od najbolj notranjega kroga proti zunanjemu so:

1. krog: Začeli bomo z ljudmi, ki so vam najbližji, ali je med njimi kakšna oseba ali osebe brez katerih si težko predstavljate vaše življenje?
2. krog: Ali obstajajo ljudje, s katerimi si niste tako blizu ampak so še vedno zelo pomembni za vas?
3. krog: Ali obstajajo ljudje, ki jih še niste omenili pa so vam dovolj blizu in so za vas pomembni, tako da bi jih morali vpisati v vaše osebno omrežje (Antonucci v Hlebec in Kogovšek 2006, 52)?

Kahn in Antonucci sta predpostavljala, da imajo posamezni krogi tipične značilnosti (glej Slika 2.1). V prvi krog so uvrščene zelo tesne in stabilne vezi, običajno partner, najbližja družina in tesni prijatelji. Članstvo se redko spreminja, osebe pa imajo več različnih vlog – nudijo različne vrste opore. V drugi krog so običajno uvrščeni prijatelji na delovnem mestu, sosedje in razširjena družina. Članstvo se s časom spreminja, člani pa imajo eno ali več vlog. V tretji krog so uvrščeni sodelavci, sosedje, oddaljeni družinski člani, profesionalci (zdravniki, odvetniki ...). Članstvo v tem krogu je časovno zelo spremenljivo (Kahn in Antonucci v Hlebec in Kogovšek 2006, 53).

Slika 2.1: Teoretični model omrežij socialne opore – diagram treh koncentričnih krogov

Vir: Kahn in Antonucci v Hlebec in Kogovšek (2006, 53).

Metoda treh koncentričnih krogov ne predvideva, kdo naj bi bil član omrežja in tako posameznikom omogoča, da opišejo osebno omrežje glede na svoj občutek bližine. Ta metoda presega kulturne, starostne, življenjske in krizne situacije (Antonucci v Podreberšek 2005, 12). To metodo smo izbrali tudi za raziskovanje socialne opore brezdomcev, ker želimo, da v svoje omrežje uvrstijo osebe, ki so jim pomembne, ne pa osebe, za katere mislijo, da jih morajo uvrstiti v omrežje (družbeno zaželeni odgovori,

npr. družina), hkrati pa mora biti metoda enostavna in razumljiva tudi tistim, ki bodo pod vplivom alkohola ali drog.

2.4 Socialna omrežja in opora brezdomcev

Brezdomstvo so nekateri avtorji povezovali z izključenostjo od družine in ostalih skupin še preden se je pojem socialne izključenosti sploh pojavil. Več kot polovica brezdomcev naj bi imela malo ali celo nič stikov s primarno družino, večina ni bila nikoli poročena oz. nimajo stikov s partnerjem/ko in imajo malo oseb, s katerimi imajo tesne osebne stike (Sutherland in Locke v Solarz 1985, 1). Najbolj socialno izolirani so tisti posamezniki, ki imajo duševne težave ali telesne pomanjkljivosti (Cohen in Sokolovsky v Lam in Rosenheck 1999, 14). Brezdomstvo se pogosto začne z izgubo pomembne bližnje osebe, saj je oporno omrežje običajno že v začetku majhno in smrt ene ali dveh pomembnih oseb je dovolj, da posameznik ostane brez socialne opore (Caldwell v Højdestrand 2009, 114). Grigsby poudarja, da življenjski dogodki, ki se najpogosteje omenjajo kot vzrok brezdomstva, ne povzročijo le izgube prebivališča, ampak močno vplivajo tudi na občutek pripadnosti in zmanjšanje socialnih omrežij. Z izgubo stanovanja izgubimo tudi stike s sosedi, brezposelnost nas prikrajša za socialno oporo sodelavcev, ločitev za partnerjeve sorodnike (Grigsby in drugi 1990, 142).

Bassuk s sodelavci je v raziskavi ugotovil, da 74 % brezdomcev nima družinskih stikov, 73 % nima prijateljev, ki bi jim lahko nudili oporo, 40 % vprašanih pa nima nikogar, s katerim bi imeli stike. Med tistimi, ki so bili v preteklosti hospitalizirani v eni od psihiatričnih ustanov, pa kar 90 % nima družine ali prijateljev (Bassuk in drugi v Solarz 1985, 1). Tudi Watson je mnenja, da so brezdomci pogosto distancirani od svojih družin in prijateljev (Watson v Bishwakarma 1999, 4). Z raziskavo med brezdomci v Chicagu so ugotovili, da je približno ena četrtnina brezdomcev popolnoma izolirana, brez družine in prijateljev (Rossi v Lam in Rosenheck 1999, 14). Tudi raziskava v Glasgowu je pokazala, da brezdomci pogosto izgubijo stik z družino, prijatelji, partnerji in otroci (GHN 2006, 17). Primorani so k interakciji z ljudmi, ki so v podobnem socialnem položaju, kar predstavlja oviro pri širjenju omrežja oz. pri vzpostavljanju odnosov z ljudmi, ki niso del brezdomske problematike. To lahko poveča možnosti za udeležbo pri aktivnostih, ki spodbujajo odklonsko vedenje (Bishwakarma 1999, 13). Materialna opora in občutek pripadnosti, ki ga nudi povezanost z brezdomci sicer pozitivno vpliva

na počutje in lajša stiske, vendar lahko spodbuja tudi vztrajanje v brezdomstvu (Snow in drugi v Grigsby 1990, 144).

Solarz je ugotovil, da so brezdomci največkrat deležni emocionalne opore (v povprečju 3,35 oseb, ki nudijo oporo), sledi pa opora v obliki druženja (tako oporo brezdomcem v povprečju nudi 2,89 oseb). V svojem omrežju imajo brezdomci povprečno 6 oseb (Solarz 1985, 6). V raziskavi o omrežjih mladih brezdomcev so ugotovili, da ti v povprečju preživljajo čas z manj kot tremi osebami (Ennett in drugi 1999, 73).

V svojem socialnem omrežju imajo brezdomci večinoma ostale brezdomce in osebe, ki jim nudijo formalno oporo. Med brezdomci se lahko spletejo trdna prijateljstva, kjer gre predvsem za deljenje izkušenj in nudenje praktične opore, npr. finančne pomoči ali pomoči pri odvisnosti. Ti odnosi nudijo varnost, udobje, spodbudo, druženje in humor. Nekateri brezdomci pa so mnenja, da med seboj ne morejo sklepati trdnih prijateljstev, temveč so to zgolj znanci, med katerimi je pogosto tudi izkoriščanje. Formalnih virov opore (zaposleni in prostovoljci v institucijah za pomoč) se pred življenjem na ulici večina ni posluževala. V času brezdomstva pa jim ti viri opore dajejo občutek, da so nekomu pomembni. Osebe jim nudi praktično in emocionalno oporo, z različnimi aktivnostmi pa jim zapolnijo prosti čas. Tudi formalne vire opore nekateri brezdomci dojemajo negativno, saj jih po eni strani razumejo kot nadomestilo za družino, po drugi strani pa se zavedajo, da trajnost tega odnosa ni mogoča (GHN 2006, 18).

V raziskavi o zdravju in dostopnosti zdravstvenih storitev med slovenskimi brezdomci so bila tudi vprašanja o socialni opori (glej Tabela 2.2). Za vsako od navedenih trditev o obstoju podpornih oseb je med 43 % in 70 % brezdomcev odgovorilo, da za njih ta trditev »ne velja« ali »malo velja« (Dekleva in Razpotnik 2009, 91).

Tabela 2.2: Obstoj podpornih oseb med slovenskimi brezdomci

Trditev o obstoju podpornih oseb	% odgovorov »ne velja« ali »malo velja«
Kadar sem v težavah, iščem sočutje in razumevanje.	88,7
Imam veliko prijateljev.	70,4
Imam osebo, ob kateri se lahko sprostim, če sem pod velikim pritiskom.	58,0
Imam osebo, s katero lahko delim najgloblja čustva in občutke.	57,8
Imam osebo, na katero lahko računam, da me bo odvrnila od skrbi, ko bom v stresu.	56,7
Imam osebo, ki mi konkretno pomaga, kadar imam problem.	52,9
Kadar sem v težavah, se pogovorim z drugimi.	52,5
Imam osebo, na katero se lahko obrnem v neprijetnih situacijah.	47,9
Imam prijatelje, s katerimi se zabavam.	47,1
Imam prijatelje, s katerimi se rad/a družim.	42,6
Imam osebo, ki mi daje občutek, da sem dober/a tak/a, kakršen/na sem.	41,8

Vir: Dekleva in Razpotnik (2009, 91).

Tudi v raziskavi o vključenosti ranljivih skupin v Sloveniji je večina intervjuvanih brezdomcev navedla, da nimajo sorodnikov in prijateljev, s katerimi bi se lahko pogovarjali o osebnih težavah in ki bi jim lahko nudili materialno pomoč, prav tako nimajo razvitega socialnega omrežja, ki bi jim lahko pomagalo pri iskanju zaposlitve (Trbanc in drugi 2003, 14).

Vidimo torej, da je socialna opora brezdomcev šibka in prav zato želimo raziskati, kdo so osebe, ki so jim pomembne in kdo jim nudi posamezne vrste opore.

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 Raziskovalna vprašanja

Ker je socialna opora brezdomcev v Sloveniji zelo slabo raziskana, smo želeli z raziskavo pridobiti predvsem splošne, osnovne podatke o tem problemu. Vzorec je bil majhen, zato podatkov ne moremo posplošiti na celotno populacijo. Raziskava je eksploratorna, zato želimo z njo pregledati vse osnovne značilnosti omrežij brezdomcev.

Postavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kakšna je velikost socialnega omrežja uporabnikov Dnevnega centra za brezdomce?
2. Kakšna je pomembnost alterjev?
3. Katerim starostnim skupinam pripadajo alterji in katerega spola so?
4. Kako dolgo se egi poznajo s člani svojega omrežja?
5. Kakšna je pogostost stikov z alterji?
6. Kdo sestavlja omrežja uporabnikov DC?
7. Kakšne vrste opore nudijo alterji?
8. Kakšne so lastnosti oseb v krogih in tistih, ki so izven krogov?
9. Kakšne so razlike med oporo, ki jo nudijo prijatelji, formalni viri, brezdomci in primarna družina?

Rezultate raziskave bomo primerjali s tujimi raziskavami brezdomstva ter z raziskavo o socialni opori prebivalcev Slovenije, ki jo je izvedla Petra Podreberšek (Podreberšek 2005). V tej raziskavi vzorec sicer ni bil reprezentativen, vendar je avtorica ugotovila, da so rezultati kljub temu primerljivi s tujimi raziskavami socialne opore.

3.2 Zbiranje podatkov

Raziskava je potekala v poletnih mesecih leta 2011 s pomočjo anketnega vprašalnika na papirju. Anketiranje je bilo osebno, anketar je glasno bral vprašanja in tudi beležil odgovore. Podatki so bili zbrani med uporabniki Dnevnega centra za brezdomce VZD,

ki je v nadaljevanju tudi predstavljen. Anketiranje je potekalo v pisarni Dnevnega centra (v nadaljevanju DC), tako da med anketiranjem ni bilo prisotnih motečih dejavnikov. V nekaj primerih je bilo na željo brezdomcev anketiranje izvedeno v skupnih prostorih DC oz. zunaj, v podhodu pred DC. Vprašanja so bila za anketirance čustveno naporna, marsikaterega brezdomca je vprašalnik spravil v jok, zato je bilo anketiranje v pisarni še toliko bolj primerno, saj so tako imeli zagotovljeno zasebnost in so se lahko pomirili in potolažili preden so šli nazaj med ostale uporabnike DC. Že med anketiranjem se je izkazalo, kako šibko socialno oporo imajo brezdomci v resnici in kako zelo bi jo potrebovali. Po končanem anketiranju se je namreč kar nekaj brezdomcev zahvalilo, ker so bili izbrani za anketiranje in so se lahko po dolgem času z nekom pogovorili. Tudi anketiranci, ki jih je vprašalnik spravil v jok, so se še nekaj dni kasneje opravičevali za tako čustveno reakcijo in hkrati zahvaljevali za pogovor. Jok pri anketirancih je bil pozitivna stvar, saj jim je na nek način koristil. Lahko so delili vsaj del tistih občutkov, ki jih običajno potlačijo oz. poskušajo premagati z alkoholom in drogami.

Ta lokacija anketiranja je bila izbrana, ker v tej organizaciji že tri leta delujem kot prostovoljka. Brezdomci me poznajo, zato je bilo pridobivanje anketirancev lažje, kot bi bilo v primeru, če bi kandidate iskali na drugih lokacijah v Ljubljani, saj so bili vsi udeleženci zbrani na istem mestu. Ker vemo, kako nepredvidljivo je včasih vedenje brezdomcev, je anketiranje v znanem okolju zagotavljalo tudi občutek varnosti, ki ga na ulici ne bi bilo.

3.2.1 Predstavitev lokacije anketiranja

Dnevni center in zavetišče za brezdomce VZD se nahajata v centru Ljubljane, v neposredni bližini Kongresnega trga (Plečnikov podhod). Dnevni center je odprt vsak delovnik od 8h do 10h in popoldan od 16h do 19h. Zjutraj poteka rehabilitacijsko delo, brezdomci pa dobijo tudi kavo in zajtrk. Popoldan se lahko družijo med sabo in s prostovoljci, igrajo družabne igre, se tuširajo, dajo v pranje svoja oblačila, ob ponedeljkih in sredah pa se delijo nova oblačila. Med 18. in 19. uro poteka deljenje toplega obroka. Po večerji brezdomci počistijo toaletne prostore, tuše in pobrišejo mize. Ob ponedeljkih popoldan si lahko ogledajo TV oddaji Utrip in Zrcalo tedna, ob četrtek dopoldan se izvajajo kateheze in molitve, popoldan je na sporedu TV Dnevnik, ob petkih zvečer pa potekajo filmski večeri. Vsako leto se zvrstijo še nekateri drugi

dogodki, npr. literarni večer, Miklavževanje, silvestrovanje, piknik, čistilne akcije, pohodi. V Dnevni center VZD lahko pride kdorkoli, ne glede na raso, vero, narodnost, politično prepričanje, socialni status ali spol. V zavetišču je sedem postelj, ki so na voljo le za moške uporabnike. Brezdomci, ki so vključeni v program zavetišča, so lahko v njem vsak dan od 20h do 8h zjutraj (Društvo prostovoljcev VZD).

V letu 2010 je na večerjo v DC prišlo v povprečju 55 brezdomcev dnevno. V istem letu je pralnico uporabljalo 146 različnih uporabnikov (med uporabniki je bilo 85 % moških in 15 % žensk), v prvih sedmih mesecih leta 2011 pa 159 različnih uporabnikov. Pri razdeljevanju (novih) oblek lahko vsak uporabnik dobi omejeno število različnih kosov oblačil v obdobju treh mesecev. V letu 2010 je to storitev v obdobju treh mesecev povprečno uporabljalo 125 brezdomcev, v prvi polovici leta 2011 pa 148 brezdomcev. Skupno število različnih uporabnikov storitve razdeljevanja oblek v letu 2010 je bilo 260 (85 % moških in 15 % žensk), v prvi polovici leta 2011 pa 321 (87 % moških in 13 % žensk) (Društvo prostovoljcev VZD 2011).

3.3 Anketni vprašalnik

V anketnem vprašalniku je bil uporabljen prilagojen generator imen, ki ga je razvila T. Antonucci (Hlebec in Kogovšek 2006, 56). S pomočjo treh koncentričnih krogov in generatorja imen (oz. treh generatorjev imen, saj je bilo za vsak krog omrežja postavljeno novo vprašanje) je bilo pridobljeno osnovno egocentrično omrežje anketiranca. Sledila so vprašanja o osebah v omrežju, ki anketirancu nudijo posamezno vrsto opore. Pri teh vprašanjih so se kot ponudniki opore pogosto pojavile osebe, ki v diagramu s tremi koncentričnimi krogi niso bile zabeležene. Te osebe so bile zapisane izven treh koncentričnih krogov in v nadaljevanju anketiranja obravnavane enako kot osebe v krogih (tudi za njih so bili zbrani podatki o odnosu ego – alter). Kljub temu da jih anketiranci niso označili za pomembne, jim namreč nudijo določeno vrsto opore. Na koncu vprašalnika so bila še demografska vprašanja o anketirancu. Skupno je bilo v anketnem vprašalniku 27 vprašanj, vendar so se vprašanja od 7. do 13. večkrat ponovila – za vsak alter v omrežju.

Vprašalnik je bil predhodno testiran na treh brezdomcih. Testiranje se je izvajalo kot običajno anketiranje, le da so bili med anketiranjem zapisani vsi komentarji, vprašanja

in mnenja anketirancev, pa tudi opažanja anketarja, kako bi lahko vprašalnik izboljšali. Pri testiranju je bilo ugotovljeno, da brezdomci kot vire opore naštevajo osebe, ki jih niso uvrstili v kroge diagrama. Zato je bil v začetnih navodilih vprašalnika dodan stavek, da so osebe, ki so mu/ji ta trenutek pomembne lahko prijatelji, znanci, sorodniki, brezdomci, ljudje, s katerimi se družijo ... V testnem vprašalniku so navodila in generator imen govorili o osebah, brez katerih si ne predstavlja svojega življenja, kasneje smo to popravili na osebe, ki so ta trenutek pomembne. Vprašanje o izposoji stvari je bilo v testnem vprašalniku »Ali obstajajo ljudje, od katerih si izposodiš kakšno stvar, npr. telefon ali kaj podobnega?«. Ker so anketiranci slišali le besedo »telefon« in odgovarjali, da telefon imajo, smo zadnji del vprašanja spremenili v »telefon ali kakšen drug predmet«. Vprašanje o izposoji denarja se je v testni anketi glasilo »Ali obstajajo ljudje, od katerih si lahko izposodiš kaj denarja?«. Anketiranci so pri testnih anketah odgovarjali, da si denarja nočejo izposojati, zato je bilo vprašanje spremenjeno v »Ali obstajajo ljudje, od katerih bi si v nujni situaciji lahko izposodil/a kaj denarja?«. Pri vprašanju o informacijski opori pa sta bili dodani še možnosti iskanja službe in stanovanja. Pri demografskih spremenljivkah so bile spremembe potrebne le pri vprašanju o otrocih (dodana možnost »sem imel/a, vendar je/so že umrl/i«) in starših (dodane možnosti »ne vem« – ne vem; eden da, za drugega ne vem; eden ne, za drugega ne vem). V prilogi naloge je končna verzija vprašalnika.

3.4 Vzorec

V raziskavi je bil uporabljen neverjetnostni vzorec, izbor anketirancev pa je potekal naključno. Ob koncu anketiranja je bilo nove anketirance težje pridobiti, saj so bili na voljo le še tisti uporabniki, ki pridejo v DC samo na večerjo in takoj po večerji tudi odidejo. Tako je bilo v zelo kratkem času v DC veliko uporabnikov, ki v anketi še niso sodelovali in medtem ko je potekalo anketiranje enega uporabnika, so ostali potencialni anketiranci že zapustili DC. V vzorec je bilo tako na koncu vključenih 51 rednih uporabnikov Dnevnega centra za brezdomce. Nekaj uporabnikov DC je sodelovanje v raziskavi zavrnilo, vendar so kot razlog za nesodelovanje omenjali pomanjkanje časa.

4 REZULTATI RAZISKAVE

4.1 Socialno demografske značilnosti anketirancev

V raziskavi je sodelovalo 51 uporabnikov DC za brezdomce. Od tega je bilo 45 moških (88 %) in 6 žensk (12 %).

Povprečna starost anketirancev je bila 46,1 let. Moški so bili v starosti od 29 do 71 let, s povprečno starostjo 47 let, ženske pa so bile v starosti od 22 do 63 let, povprečna starost pa je bila 39,7 let. Največ (45 %) je anketirancev v skupini od 31 do 45 let, sledijo pa anketiranci iz starostne skupine od 46 do 60 let (glej Tabela 4.1). Za nadaljnje analize smo anketirance združili v dve starostni skupini – mlajše od 46 let (53 %) in starejše od 46 let (47 %).

Tabela 4.1: Starost anketirancev

Starost	št.	%
do 30 let	4	8
od 31 do 45 let	23	45
od 46 do 60 let	18	35
od 61 let ali več	6	12
Skupaj	51	100

Nekaj več kot polovica anketirancev je samskih (55 %), sledijo ločeni (22 %), v zvezi (12 %) in ovdoveli (10 %). En anketiranec (2 %) je poročen. Za nadaljnje analize smo združili odgovora »v zvezi« in »poročen« ter odgovore »ločen«, »ovdovel« in »samski« (glej Tabela 4.2).

Tabela 4.2: Zakonski stan anketirancev

Zakonski stan	št.	%
v zvezi	7	14
samski/a	44	86
Skupaj	51	100

Največ anketirancev ima dokončano 2- ali 3letno srednjo šolo (43 %), sledijo pa tisti, ki imajo končano 4letno srednjo šolo (27 %) in osnovno šolo (22 %). En anketiranec nima dokončane OŠ, en anketiranec ima dokončano višjo ali visoko šolo, dva anketiranca (4 %) pa imata univerzitetno izobrazbo. Za nadaljnje analize smo odgovore združili v dve kategoriji – 3letna SŠ ali manj in 4letna SŠ ali več (glej Tabela 4.3).

Tabela 4.3: Izobrazba anketirancev

Izobrazba	št.	%
3letna SŠ ali manj	34	67
4letna SŠ ali več	17	33
Skupaj	51	100

Anketirance smo vprašali tudi, kje so največkrat prespali v zadnjem mesecu. Največ (45 %) jih je odgovorilo, da so največkrat prespali v svojem stanovanju/sobi, 26 % v zapuščeni stavbi, 14 % zunaj in prav toliko v zavetišču. Le en anketiranec je odgovoril, da je največkrat prespal pri prijateljih/znancih/sorodnikih. Poudariti pa je potrebno, da kategorija »v svojem stanovanju/sobi« vključuje tudi vse tiste, ki so v stanovanju prek Kraljev ulice za določeno obdobje in tiste, katerih stanovanjske razmere niso primerne za bivanje oz. jim grozi izselitev (npr. zaradi neplačevanja najemnine).

Dve vprašanji sta se nanašali tudi na pogostost uživanja alkohola oz. droge v zadnjem mesecu. V zadnjem mesecu je 39 % vprašanih alkohol uživalo 5x tedensko ali pogosteje (37 % vsak dan), 33 % pa nikoli v zadnjem mesecu. Drogo je 5x tedensko ali pogosteje uživalo 10 % vprašanih, 78 % pa v zadnjem mesecu nikoli. Zaradi majhnega vzorca smo odgovore pri obeh vprašanjih združili v dve kategoriji (glej Tabela 4.4).

Tabela 4.4: Uživanje alkohola in drog v zadnjem mesecu

Alkohol/droge	Alkohol		Droge	
	št.	%	št.	%
1x tedensko ali pogosteje	26	51	7	14
do 3x v zadnjem mesecu	25	49	44	86
Skupaj	51	100	51	100

S primerjavo uživanja alkohola in drog v zadnjem mesecu smo ugotovili, da je največ tistih, ki so alkohol uživali 1x tedensko ali pogosteje, drogo pa največ trikrat v zadnjem mesecu (47 %), sledijo anketiranci, ki so v zadnjem mesecu tako drogo kot tudi alkohol uživali največ trikrat (39 %) (glej Tabela 4.5).

Tabela 4.5: Primerjava uživanja alkohola in drog v zadnjem mesecu

Droga Alkohol	1x tedensko ali pogosteje		Do 3x v zadnjem mesecu		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%
1x tedensko ali pogosteje	2	4	24	47	26	51
do 3x v zadnjem mesecu	5	10	20	39	25	49
Skupaj	7	14	44	86	51	100

Med anketiranci jih je bilo 39 % že obravnavanih v instituciji za zdravljenje duševnih težav oz. bolezni, 47 % pa jih je že bilo kdaj v zaporu.

Anketiranci so prvo izkušnjo brezdomstva v povprečju doživeli pri 37,6 letih. Najnižja starost prve izkušnje brezdomstva je 9 let, najvišja pa 66 let. Največ anketirancev (33 %) je prvo izkušnjo brezdomstva doživelo v starosti od 26 do 35 let, sledijo pa anketiranci, ki so prvo izkušnjo doživeli v starosti od 46 do 55 let (20 %). V nadaljevanju smo odgovore združili v dve kategoriji (glej Tabela 4.6).

Tabela 4.6: Starost ob prvi izkušnji brezdomstva

Starost ob prvi izkušnji brezdomstva	št.	%
35 let ali manj	26	51
36 let ali več	25	49
Skupaj	51	100

Na podlagi podatkov je bila izračunana nova spremenljivka »čas brezdomstva«, ki nam pove, koliko časa je pri anketirancih minilo od prve izkušnje brezdomstva. Pri največ anketirancih (35 %) je od prve izkušnje brezdomstva do dneva anketiranja minilo 2–5 let, sledijo pa tisti, pri katerih je od prve izkušnje brezdomstva minilo 11 let ali več (28 %). Za nadaljnje analize smo odgovore združili v dve kategoriji – tiste, ki so prvo izkušnjo brezdomstva doživeli pred petimi leti ali manj (59 %) in tiste, ki so jo doživeli pred šestimi leti ali več (41 %).

Uporabnike DC smo vprašali tudi, ali bi zase rekli, da so brezdomci, in 59 % jih je odgovorilo pritrdilno. Zanimivo je, da so nekateri uporabniki DC, ki so v zadnjem mesecu največkrat prespali zunaj, v zapuščeni stavbi ali v zavetišču, mnenja, da niso brezdomci. S primerjavo spremenljivk samoocene brezdomstva in prenočišča smo ugotovili, da je med tistimi, ki niso prenočevali v svojem stanovanju/sobi 21 % takih, ki zase menijo, da niso brezdomci. Med tistimi, ki so prenočevali v svojem stanovanju pa bi se jih 35 % označilo za brezdomce. Če upoštevamo vse uporabnike DC, ki niso prenočevali v svojem stanovanju/sobi ter tiste, ki so se označili za brezdomce, lahko rečemo, da je med uporabniki DC (najmanj) 71 % brezdomcev. Če bi v anketnem vprašalniku namesto odgovora »v svojem stanovanju/sobi« anketirancem ponudili več različnih, bolj natančno opredeljenih odgovorov, bi bil odstotek uporabnikov DC, ki ustrezajo ETHOS definiciji brezdomstva, gotovo večji.

Na koncu anketnega vprašalnika so bila vprašanja o bratih/sestrah, otrocih in starših. Pri vprašanjih o bratih/sestrah in otrocih je bil eden izmed možnih odgovorov tudi »sem imel/a, vendar je/so umrl/i«. Ker nas je v povezavi s to spremenljivko zanimalo le, ali so bratje/sestre in otroci vključeni v omrežje pomembnih oseb, smo kategoriji »ne« in »sem imel/a, vendar je/so umrl/i« združili v odgovor »ne«. Zaradi enakega razloga smo odgovore združevali tudi pri vprašanju »Ali so tvoji starši še živi?«. Odgovori »da, oba«, »da, vendar samo eden« in »eden da, za drugega ne vem« so bili združeni v

odgovor »da«, odgovori »ne«, »eden ne, za drugega ne vem« in »ne vem« pa v odgovor »ne«. Ugotovili smo, da ima brata in/ali sestro 77 %, otroke 49 % in živega vsaj enega od staršev 43 % anketirancev.

4.2 Velikost socialnega omrežja

V tej točki analize se bomo osredotočili na prvo raziskovalno vprašanje, v katerem nas je zanimalo, kakšna je velikost socialnega omrežja uporabnikov DC za brezdomce.

Anketiranci so v tri kroge svojih omrežij skupno našli 293 alterjev, če prištejemo še alterje, ki so jih uvrstili izven omrežja treh koncentričnih krogov, pa so skupno našli 381 oseb, ki so jim pomembne in/ali jim nudijo določeno vrsto opore.

V 1. krogu imajo anketiranci v povprečju 2,16 oseb, v 2. krogu 2 osebi, v 3. krogu 1,59 oseb, izven krogov pa so anketiranci našli povprečno 1,73 oseb, ki jim nudijo določeno vrsto opore. Povprečno število vseh oseb v krogih je 5,82, pri čemer je potrebno poudariti, da je tako mediana kot modus 3 osebe. Povprečno število oseb v celotnem omrežju (trije krogi + osebe izven krogov) je 7,55 oseb, mediana je 7, modus pa 3 osebe. Minimalno število alterjev v krogih je bilo 0, v celotnem omrežju 1, maksimalno število alterjev v obeh primerih pa 26 (v 1. krogu so anketiranci našli največ 7 oseb, v 2. krogu 10 oseb, v 3. krogu 14 oseb, izven krogov pa 8 oseb) (glej Tabela 4.7).

Malo manj kot 60 % uporabnikov DC za brezdomce bi v svojem omrežju želelo več ljudi, na katere bi se lahko zanesli.

Tabela 4.7: Število oseb v omrežju

Velikost omrežja	Povprečje	Mediana	Modus	Min	Max
št. oseb v 1. krogu	2,16	1,00	1	0	7
št. oseb v 2. krogu	2,00	1,00	0; 1 *	0	10
št. oseb v 3. krogu	1,59	0,00	0	0	14
skupno št. oseb v krogih	5,82	3,00	3	0	26
št. oseb izven krogov	1,73	1,00	0	0	8
skupno št. oseb v omrežju	7,55	7,00	3	1	26

* Spremenljivka ima dva modusa.

Statistično značilne razlike (signifikanca $< 0,05$) na vzorcu smo ugotavljali s pomočjo T testa za dva neodvisna vzorca. Ta metoda je bila uporabljena za ugotavljanje razlik tudi v nadaljevanju diplomskega dela. Razlike, ki so statistično značilne, so v tabelah obarvane sivo. Spremenljivke, pri katerih se statistično značilne razlike niso pojavile, v delu niso omenjene.

Statistično značilne razlike glede na spol se pojavijo pri številu alterjev v 2. krogu in pri skupnem številu oseb v krogih. Moški imajo v 2. krogu povprečno 1,7 oseb, ženske pa 4 osebe, skupno število oseb v krogih je pri moških povprečno 5,2 osebi, pri ženskah pa 10,3 oseb. Glede na uživanje droge se statistične razlike pojavijo v 1. in 3. krogu ter v številu vseh oseb v krogih. Anketiranci, ki so drogo uživali do 3x v zadnjem mesecu, imajo več članov omrežja kot tisti, ki so drogo uživali vsaj 1x tedensko. Uporabniki DC, ki nimajo svojega stanovanja, so izven krogov povprečno našteali dve osebi, tisti, ki imajo svoje stanovanje, pa eno osebo (glej Tabela 4.8).

Tabela 4.8: Velikost omrežja glede na lastnosti anketirancev

	1. krog	2. krog	3. krog	Skupno v krogih	Izven krogov	Skupno v omrežju
Spol						
moški (N = 45)	2,1	1,7	1,3	5,2	1,9	7,2
ženske (N = 6)	2,8	4,0	3,5	10,3	0,2	10,5
Uživanje droge						
1x tedensko ali pogosteje (N = 7)	0,9	1,0	0,1	2,4	1,7	4,1
do 3x v zadnjem mesecu (N = 44)	2,4	2,2	1,8	6,4	1,7	8,1
Svoje stanovanje						
da (N = 23)	2,2	2,0	2,2	6,4	1,0	7,4
ne (N = 28)	2,1	2,0	1,1	5,4	2,3	7,7

Podobno velikost omrežij brezdomcev omenja tudi Solarz, ki pravi, da imajo ti v omrežju povprečno 6 oseb (Solarz 1985, 6). Raziskava o socialni opori splošne populacije v Sloveniji, v kateri je bila prav tako uporabljena metoda treh koncentričnih krogov je pokazala, da je povprečna velikost omrežja 14,3 alterjev (Podreberšek 2005, 60). Drži torej, da je opora brezdomcev šibkejša od opore splošne populacije.

4.3 Pomembnost alterjev

V našem drugem raziskovalnem vprašanju nas je zanimalo, kako pomembni so za anketirance alterji. Ugotovili smo, da so anketiranci povprečno v 1. krog svojega omrežja uvrstili 37 % članov omrežja, izven omrežja oz. v 4. krog 26 % alterjev, v 2. krog 23 %, v 3. krog pa 14 % članov omrežja.

Statistično značilne razlike so se pojavile glede na spol in zakonski stan anketirancev. Ne glede na spol imajo anketiranci največji delež alterjev v 1. krogu. Pri moških sledijo alterji, ki so izven krogov (29 %), pri ženskah pa alterji 2. kroga (38 %). Ženske imajo izven krogov le 2 % opornih oseb. Vezani anketiranci imajo največji delež alterjev v 2. krog, sledi 1. krog, samski pa so največ oseb uvrstili v 1. krog in izven krogov. Anketiranci, ki redno uživajo drogo, imajo v 3. krog omrežja značilno manj opornih oseb kot tisti, ki so drogo v zadnjem mesecu uživali 3x ali manj (glej Tabela 4.9).

Tabela 4.9: Povprečen delež alterjev v posameznih krogih

	1. krog (%)	2. krog (%)	3. krog (%)	Izven krogov (%)	Skupaj (%)
Spol					
moški (N = 45)	37	21	13	29	100
ženske (N = 6)	41	38	19	2	100
Zakonski stan					
v zvezi (N = 7)	29	40	13	18	100
samski/a (N = 44)	38	20	14	28	100
Uživanje droge					
1x tedensko ali pogosteje (N = 7)	33	25	3	39	100
do 3x v zadnjem mesecu (N = 44)	38	22	16	24	100

4.4 Starost in spol alterjev

V tretjem raziskovalnem vprašanju nas je zanimalo, katerim starostnim skupinam pripadajo našeti alterji in katerega spola so. Povprečna starost alterjev je 41 let, 37 % alterjev je iz starostne skupine 31–45 let, 26 % alterjev je mlajših od 30 let in prav tak odstotek jih je v starosti od 46 do 60 let. Starejših od 60 let je 10 % alterjev.

Anketiranci iz obeh starostnih skupin (45 let ali manj in 46 let ali več) imajo v omrežju večji delež alterjev prve starostne skupine (45 let ali manj), vendar je pri mlajših anketirancih ta delež statistično značilno večji. Uporabniki DC, ki imajo duševne težave, imajo v omrežju večji delež mlajših alterjev kot pa tisti, ki še niso bili obravnavani zaradi duševnih težav (glej Tabela 4.10).

Tabela 4.10: Povprečna starost alterjev v omrežjih

	45 let ali manj (%)	46 let ali več (%)	Skupaj (%)
Starost			
45 let ali manj (N = 27)	73	27	100
46 let ali več (N = 24)	53	47	100
Duševne težave			
da (N = 20)	73	27	100
ne (N = 31)	57	43	100

Povprečno imajo anketiranci v omrežju več kot polovico (57 %) alterjev moškega spola.

Razlike v spolu alterjev se pojavijo le pri pogostosti uživanja droge. Redni uživalci droge imajo v omrežju 33 % moških, tisti, ki so drogo v zadnjem mesecu uživali največ trikrat, pa 61 % moških.

Za slovensko populacijo je bilo ugotovljeno, da v splošnem omrežja sestavlja nekaj več kot polovica žensk, vendar je primerjava po spolu pokazala, da imajo moški v omrežju več kot polovico moških alterjev (Podreberšek 2005, 68). V našem vzorcu razlike po spolu sicer niso statistično značilne, vendar so moški v omrežje uvrstili 59 % moških, ženske pa 41 % moških, torej so rezultati med brezdomci primerljivi s slovensko populacijo.

4.5 Dolžina poznanstva

V tej točki analize obravnavamo dolžino poznanstva med egi in alterji, kar je bilo naše četrto raziskovalno vprašanje. Največ anketirancev člane svojih omrežij pozna povprečno 11 let ali več (41 %), sledijo pa alterji, s katerimi se poznajo od dveh do petih let (31 %). Povprečna dolžina poznanstva je 14 let.

Statistično značilne razlike v povprečni dolžini poznanstva se pojavijo le glede na starost anketirancev. Mlajši anketiranci poznajo svoje alterje povprečno 10 let, starejši anketiranci pa 18 let (glej Tabela 4.11).

Tabela 4.11: Povprečna dolžina poznanstva med egi in alterji

	Povprečno let poznanstva
Starost	
45 let ali manj (N = 27)	10,4
46 let ali več (N = 24)	18,2

Tudi raziskava med splošno slovensko populacijo je pokazala, da dolžina poznanstva narašča s starostjo (Podreberšek 2005, 70).

4.6 Pogostost stikov

V petem raziskovalnem vprašanju nas je zanimalo, kakšna je pogostost stikov z alterji. Ugotovili smo, da imajo anketiranci z več kot polovico oseb (58 %) v omrežju tedenske stike, z 21 % imajo stike 1–3x mesečno, 13 % alterjev pa predstavlja tiste, s katerimi imajo stike nekajkrat letno ali manj. V omrežju imajo anketiranci povprečno 7 % alterjev, s katerimi nimajo več stikov.

Samski imajo s člani svojih omrežij stike redkeje kot pa vezani anketiranci. Medtem, ko anketiranci, ki so v zvezi, v omrežja niso naštevali oseb, s katerimi nimajo več stikov, pa imajo samski v svojih omrežjih povprečno 8 % takih oseb. Uporabniki DC, ki droge ne uživajo redno, imajo v omrežju 8 % alterjev, s katerimi nimajo stikov, redni uživalci droge pa v svoja omrežja niso naštevali takih oseb. Anketiranci, ki so že bili obravnavani v instituciji za zdravljenje duševnih težav oz. bolezni, imajo v omrežju 11 % oseb, s katerimi nimajo več stikov, medtem ko imajo tisti, ki duševnih težav nimajo, v omrežju le 1 % takih alterjev. Anketiranci, ki so v zadnjem mesecu najpogosteje prenočili v svojem stanovanju, imajo v omrežju 1 % oseb, s katerimi nimajo več stikov, anketiranci, ki niso prenočevali v svojem stanovanju, pa 12 % (glej Tabela 4.12).

Tabela 4.12: Povprečna pogostost stikov s člani omrežja

	1x tedensko ali pogosteje (%)	3x mesečno do manj kot 1x letno (%)	Nima stikov (%)	Skupaj (%)
Zakonski stan				
v zvezi (N = 7)	87	13	0	100
samski/a (N = 44)	54	38	8	100
Droga				
1x tedensko ali pogosteje (N = 7)	64	36	0	100
do 3x v zadnjem mesecu (N = 44)	58	34	8	100
Duševne težave				
da (N = 20)	67	32	1	100
ne (N = 31)	53	36	11	100
Svoje stanovanje				
da (N = 23)	54	45	1	100
ne (N = 28)	63	25	12	100

Anketiranci imajo torej z več kot polovico članov omrežja tedenske stike, kar je enako kot v omrežjih za splošno slovensko populacijo (Podreberšek 2005, 72).

4.7 Sestava omrežja

V kakšnem razmerju so anketiranci s člani svojih omrežij nas je zanimalo pri šestem raziskovalnem vprašanju. Povprečno omrežja uporabnikov DC za brezdomce sestavlja 28 % prijateljev, 19 % formalnih virov opore (prostovoljci, soc. delavci, psihologi, duhovniki) in 15 % brezdomcev. Otroci in starši predstavljajo po 6 %, sestre/bratje pa 5 % omrežja. Skupno sorodniki predstavljajo 24 % vseh alterjev (glej Tabela 4.13).

Tabela 4.13: Povprečna sestava omrežij glede na odnos ego – alter

Odnos ego – alter	%
prijatelj	28
formalni vir	19
brezdomec	15
drug sorodnik	7
druga oseba	7
otrok	6
starši	6
sestra/brat	5
znanec	4
partner	3
Skupaj	100

Za nadaljnje analize smo odgovore »partner«, »starši«, »otrok«, »sestra/brat«, »drug sorodnik« združili v odgovor »družina«, odgovore »znanec«, »form. vir«, »brezdomec« in »drugi« pa v »druge osebe«.

Anketiranci, ki redno uživajo alkohol, imajo v omrežju več kot polovico »drugih oseb«, pri anketirancih, ki uživajo malo ali nič alkohola, pa je delež teh oseb 31 %. Statistično značilne razlike so se pojavile tudi pri deležu prijateljev v omrežju. Redni uporabniki alkohola imajo v omrežju povprečno 18 % prijateljev, tisti, ki alkohola ne uživajo, pa 38 %. Anketiranci, ki imajo brate ali sestre imajo v omrežju statistično značilno manjši delež »drugih oseb« in večji delež prijateljev kot anketiranci, ki bratov oz. sester nimajo (glej Tabela 4.14).

Tabela 4.14: Povprečen delež družine, prijateljev in drugih oseb v omrežjih

	Družina (%)	Prijatelji (%)	Druge osebe (%)	Skupaj (%)
Uživanje alkohola				
1x tedensko ali pogosteje (N = 26)	24	18	58	100
do 3x v zadnjem mesecu (N = 25)	30	38	32	100
Bratje ali sestre				
da (N = 39)	28	33	39	100
ne (N = 12)	25	9	66	100

Medtem ko pri brezdomcih sorodniki predstavljajo četrtno članov omrežja, pa v socialnih omrežjih splošne populacije delež sorodnikov predstavlja približno polovico članov omrežja (Podreberšek 2005, 76). Tudi formalnih virov opore imajo brezdomci bistveno več kot splošna populacija. V raziskavi Podreberškove sicer formalni viri opore niso posebej ločeni, vendar je delež »drugih« oseb v omrežju 6 % (Podreberšek 2005, 76), medtem ko so raziskave brezdomstva v tujini pokazale, da imajo ti v omrežju večinoma brezdomce in formalne vire (GHN 2006, 18).

4.8 Vrste opore

V anketnem vprašalniku se je devet vprašanj nanašalo na različne vrste socialne opore, s pomočjo katerih smo odgovarjali na sedmo raziskovalno vprašanje. Spodnja tabela prikazuje anketna vprašanja in vrsto opore, na katero se posamezno vprašanje nanaša (glej Tabela 4.15).

Tabela 4.15: Anketna vprašanja za posamezne vrste opore

Anketno vprašanje	Vrsta opore
Ali obstajajo ljudje, ki ti dajejo občutek, da te spoštujejo?	emocionalna
Ali obstajajo ljudje, s katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen/a, nervozen/a, depresiven/a?	
Ali obstajajo ljudje, s katerimi se pogovarjaš o svojem zdravju?	
Ali obstajajo ljudje, s katerimi lahko deliš najgloblja čustva in občutke?	
Ali obstajajo ljudje, ki ti zagotovijo pomoč, če zboliš?	instrumentalna
Ali obstajajo ljudje, od katerih si izposodiš kakšno stvar (npr. telefon ali kakšen drug predmet)?	
Ali obstajajo ljudje, od katerih bi si v nujni situaciji lahko izposodil/a kaj denarja?	
Ali obstajajo ljudje, s katerimi se družiš?	druženje
Ali obstajajo ljudje, na katere bi se obrnil/a, če bi potreboval/a pomoč pri urejanju osebnih dokumentov, socialne podpore, iskanju službe, stanovanja?	informacijska

Največ oseb v omrežju nudi egom emocionalno oporo (povprečno 56 %), oporo v obliki druženja nudi 38 %, instrumentalno 34 %, informacijsko pa 17 % alterjev. Povprečno alterji nudijo le eno vrsto opore. V omrežjih anketirancev 41 % alterjev nudi več kot eno

vrsto opore, 18 % alterjev pa anketiranci označujejo za pomembne, vendar jim ti ne nudijo nobene opore.

Glede na starost anketirancev se statistično značilne razlike pojavijo pri nujenju informacijske opore. Mlajši anketiranci imajo v omrežju 26 % alterjev, ki jim nudijo to vrsto opore, starejši anketiranci pa le 8 %. Vezani anketiranci imajo za vse vrste opore na voljo večji delež alterjev kot pa samski anketiranci. Nižje izobraženi imajo na voljo manj oseb za instrumentalno oporo kot pa višje izobraženi. Pri instrumentalni opori se razlike pojavijo tudi glede na starost ob prvi izkušnji brezdomstva. Anketiranci, ki so prvo izkušnjo brezdomstva doživeli pred 36. letom, imajo v omrežju večji delež oseb za instrumentalno oporo kot pa anketiranci, ki so prvo izkušnjo brezdomstva doživeli pri 36. letih ali kasneje (glej Tabela 4.16).

Tabela 4.16: Povprečen delež alterjev, ki nudi posamezno vrsto opore

	Emoc. (%)	Instrum. (%)	Druženje (%)	Informac. (%)
Starost				
45 let ali manj (N = 27)	59	41	45	26
46 let ali več (N = 24)	54	26	30	8
Zakonski stan				
v zvezi (N = 7)	81	81	71	35
samski/a (N = 44)	53	27	32	15
Izobrazba				
3letna SŠ ali manj (N = 34)	52	28	39	14
4letna SŠ ali več (N = 17)	66	46	36	24
Prva izkušnja brezdomstva				
35 let ali manj (N = 26)	58	45	45	23
36 let ali več (N = 25)	55	22	31	11

V nadaljevanju so analizirana posamezna vprašanja o socialni opori, razen vprašanja o druženju in pomoči pri urejanju dokumentov, ki sta že bili analizirani kot vrsti opore (druženje in informacijska opora).

Uporabnikom DC za brezdomce 44 % alterjev daje občutek spoštovanja, najgloblja čustva in občutke pa lahko v povprečju delijo z 18 % članov svojega omrežja. Če

potrebujejo pomoč v primeru bolezni oz. si želijo izposoditi denar, se lahko obrnejo na 17 % alterjev. Za izposajo predmetov (npr. telefon) oz. pogovor, ko so vznemirjeni in nervozni, imajo na voljo 15 % alterjev, oporo v obliki pogovora o zdravju pa anketirancem nudi 14 % članov omrežja.

Moški imajo v omrežju večji delež alterjev, od katerih bi si lahko izposodili denar kot ženske. Mlajši anketiranci imajo v omrežju 23 % alterjev, s katerimi se lahko pogovorijo, ko so vznemirjeni, starejši anketiranci pa imajo v omrežju takih alterjev 7 %. Vežanim anketirancem večji delež alterjev nudi občutek spoštovanja, pogovor o zdravju in najglobljih čustvih kot pa samskim anketirancem. Uporabniki DC, ki so prvo izkušnjo brezdomstva doživeli pred petimi leti ali manj imajo večji delež oseb, s katerimi se lahko pogovarjajo o najglobljih čustvih, kot pa anketiranci, ki so prvo izkušnjo brezdomstva doživeli pred šestimi leti ali več. Anketiranci z duševnimi težavami so za več kot polovico oseb v omrežju mnenja, da jih spoštujejo, medtem ko je pri anketirancih, ki nimajo duševnih težav, delež takih oseb 36 %. Uporabniki DC, ki imajo brate/sestre, imajo v omrežju večji delež alterjev, od katerih si lahko izposodijo kakšno stvar ali se z njimi pogovorijo o najglobljih čustvih, kot pa anketiranci, ki nimajo bratov ali sester (glej Tabela 4.17).

Tabela 4.17: Povprečen delež alterjev, ki nudi posamezna oporna dejanja

	Spoštovanje (%)	Pogovor, ko si vznemirjen (%)	Pogovor o zdravju (%)	Pomoč v primeru bolezni (%)	Izposoja stvari (%)	Izposoja denarja (%)	Pogovor o čustvih (%)
Spol							
moški (N = 45)	44	15	15	17	14	19	20
ženske (N = 6)	45	19	11	18	22	4	9
Starost							
45 let ali manj (N = 27)	47	23	8	22	18	22	21
46 let ali več (N = 24)	40	7	21	11	12	12	16
Zakonski stan							
v zvezi (N = 7)	70	19	32	35	40	28	48
samski/a (N = 44)	39	15	11	14	11	15	14
Trajanje brezdomstva							
5 let ali manj (N = 30)	47	16	17	14	20	18	24
6 let ali več (N = 21)	39	14	10	21	9	16	10
Duševne težave							
da (N = 20)	56	19	11	16	17	23	18
ne (N = 31)	36	13	16	17	14	14	19
Bratje/sestre							
da (N = 39)	46	15	14	17	20	19	23
ne (N = 12)	36	17	15	17	0	11	4

Rezultati naše raziskave so podobni rezultatom raziskave, ki jo je izvedel Solarz. Ugotovil je namreč, da brezdomci od članov svojih omrežij dobijo največ emocionalne opore, sledi pa opora v obliki druženja (Solarz 1985, 6). Naša raziskava je pokazala, da brezdomcem 44 % alterjev nudi občutek spoštovanja, medtem ko je med splošno slovensko populacijo delež takih alterjev 66 % (Podreberšek 2005, 81).

4.9 Primerjava članov omrežja v krogih in izven njih

Z osmim raziskovalnim vprašanjem smo želeli ugotoviti, katere osebe so anketiranci uvrstili v kroge in katere izven krogov. Anketiranci so s pomočjo generatorjev imen v kroge omrežja uvrstili 293 oseb, ki so jim ta trenutek v življenju pomembne. Izven treh

koncentričnih krogov smo vpisali tudi osebe, ki jih anketiranci niso omenili kot pomembne, vendar so jih med anketiranjem imenovali kot ponudnike ene ali več vrst opor. Teh oseb je 88. Kljub temu da po mnenju anketirancev te osebe v njihovem življenju niso pomembne, smo jih obravnavali kot enakovredne člane omrežja, saj so ponudniki opore. V nadaljevanju bomo predstavili razlike med osebami v krogih in tistimi, ki so izven krogov.

Glede na pogostost stikov se statistično značilne razlike med osebami v krogih in izven krogov pojavijo le pri tistih alterjih, s katerimi anketiranci nimajo več stikov. Zanimivo je, da je izven krogov takih oseb le 5 %, v krogih pa 11 %. Torej je med osebami, ki jih anketiranci označujejo za pomembne, večji delež tistih, s katerimi nimajo stikov, kot pa med osebami, ki jih nimajo za pomembne, vendar jim nudijo določeno vrsto opore.

Med osebami v krogih je večji delež družine in manjši delež prijateljev kot pa med osebami izven krogov. Od oseb, ki so jih anketiranci uvrstili v kroge, dobijo največ občutka spoštovanja, sledi druženje, pogovor o najglobljih čustvih ter izposoja stvari, pogovor, ko so vznemirjeni in pomoč pri urejanju dokumentov. Med alterji izven krogov pa jih največ nudi oporo v obliki druženja, sledijo tisti, ki dajejo občutek spoštovanja, s katerimi se lahko pogovorijo o čustvih, si od njih izposodijo denar, jih prosijo za pomoč pri urejanju dokumentov in za izposoja stvari (glej Tabela 4.18).

Tabela 4.18: Lastnosti alterjev v krogih omrežja in izven njih

Alterji	V krogih (%) št. alt. = 293	Izven krogov (%) št. alt. = 88
Pogostost stikov		
1x tedensko ali pogosteje	59	63
3x mesečno do manj kot 1x letno	30	32
nima stikov	11	5
Skupaj	100	100
Odnos		
družina	23	15
prijatelji	33	43
druge osebe	44	42
Skupaj	100	100
Oporna dejanja		
spoštovanje	49	41
pogovor, ko je vznemirjen	18	9
pogovor o zdravju	17	12
pomoč v primeru bolezni	16	10
izposoja stvari	18	14
druženje	40	43
izposoja denarja	17	20
pogovor o najglobljih čustvih	21	26
urejanje dokumentov	18	19

Med alterji, ki se nahajajo v krogih, je 24 % takih, ki anketirancem ne nudijo nobene opore.

4.10 Primerjava opore prijateljev, formalnih virov, brezdomcev in primarne družine

Zadnje raziskovalno vprašanje se je nanašalo na razlike med oporo, ki jo nudijo prijatelji, formalni viri opore, brezdomci in primarna družina. Ugotovili smo, da je med 381 alterji, ki so jih brezdomci skupno našli v socialna omrežja, 133 prijateljev, 87 formalnih virov, 46 brezdomcev in 36 članov primarnih družin (16 staršev in 20 bratov/sester).

Z brezdomci imajo stike 1x tedensko ali pogosteje (96 %), s formalnimi viri (72 %) in prijatelji prav tako (61 %). Z družinskimi člani pa imajo stike 3x mesečno do manj kot 1x letno (50 %).

Kljub temu da je med družinskimi člani največji delež tistih alterjev, s katerimi nimajo več stikov, in med brezdomci največji delež alterjev, s katerimi imajo zelo pogoste stike, pa je glede na pomembnost teh oseb za anketirance situacija popolnoma drugačna. Med družinskimi člani jih je 36 % uvrščenih v 1. krog, 33 % pa v 2. krog. Med brezdomci jih je več kot polovica uvrščena izven krogov, v 1. krog pa 17 % (glej Tabela 4.19).

Tabela 4.19: Povprečen delež alterjev v posameznih krogih

	Št. alterjev	1. krog (%)	2. krog (%)	3. krog (%)	Izven krogov (%)	Skupaj (%)
prijatelji	133	25	24	22	29	100
formalni viri	87	28	31	19	22	100
brezdomci	46	17	20	11	52	100
primarna družina	36	36	33	20	11	100

Med družinskimi člani jih največ nudi občutek spoštovanja (30 % družinskih članov), sledi pa pomoč v primeru bolezni in izposoja denarja. Med prijatelji jih nekaj več kot polovica nudi oporo v obliki druženja, polovica pa daje občutek spoštovanja. Med formalnimi viri jih 60 % nudi občutek spoštovanja, sledi pa informacijska opora. Pri alterjih, ki so brezdomci, pa je največji delež tistih, ki nudijo oporo v obliki druženja (glej Tabela 4.20).

Tabela 4.20: Delež posameznih virov opore, ki nudijo določena oporna dejanja

	Primarna družina (% da) št. alt. = 36)	Prijatelji (% da) št. alt. = 133	Formalni viri (% da) št. alt. = 87	Brezdomci (% da) št. alt. = 46
spoštovanje	31	50	60	30
pogovor, ko si vznemirjen	8	17	24	15
pogovor o zdravju	17	19	13	4
pomoč v primeru bolezni	25	13	17	9
izposoja stvari	17	29	9	9
druženje	19	56	24	74
izposoja denarja	25	28	15	9
pogovor o čustvih	11	34	16	15
urejanje dokumentov	14	20	38	2

5 ZAKLJUČEK

S tem diplomskim delom smo skušali ugotoviti, kakšna je socialna opora uporabnikov Dnevnega centra za brezdomce VZD in kdo jim nudi posamezne vrste opore. Zanimalo nas je, katere osebe brezdomci označujejo za pomembne in kdo po njihovem mnenju ni tako pomemben, vendar jim kljub temu nudi določeno vrsto opore. V raziskavi smo uporabili anketni vprašalnik, pri katerem smo egocentrična omrežja pridobili s pomočjo metode treh koncentričnih krogov. Anketiranih je bilo 51 uporabnikov DC, od tega 88 % moških in 12 % žensk, starih od 22 do 71 let, povprečna starost pa je bila 46 let.

Povprečno so anketiranci v koncentrične kroge uvrstili 5,82 oseb, ki so jim pomembne. V naši raziskavi smo izven krogov zapisali tudi osebe, ki jih anketiranci niso označili kot pomembne, vendar jim nudijo določeno vrsto opore. Izven koncentričnih krogov so anketiranci našli povprečno 1,73 oseb. Če upoštevamo tudi te osebe, je povprečna velikost omrežja 7,55 oseb. Raziskava o socialni opori v Sloveniji, v kateri je bila prav tako uporabljena metoda treh koncentričnih krogov, je pokazala, da je povprečna velikost omrežja 14,3 alterjev (Podreberšek 2005, 60). V omenjeni raziskavi vzorec sicer ni bil reprezentativen, vendar so rezultati kljub temu primerljivi s tujimi raziskavami socialne opore. Potrdimo lahko torej, da imajo brezdomci šibkejšo socialno oporo kot splošna populacija.

Anketiranci so največji delež svojih alterjev uvrstili v 1. krog (37 %) omrežja, sledijo pa alterji, ki so uvrščeni izven treh koncentričnih krogov (26 %). Socialna omrežja brezdomcev sestavlja več moških (57 %) kot žensk. Povprečna starost alterjev je 41 let, trajanje poznanstva med alterji in egi pa 14 let. Anketiranci imajo z več kot polovico članov omrežja tedenske stike, kar je enako kot v omrežjih za splošno slovensko populacijo (Podreberšek 2005, 72). Uporabniki DC so v svoja socialna omrežja uvrstili povprečno 7 % oseb, s katerimi nimajo več stikov. Zanimivo je, da imajo anketiranci, ki so v zadnjem mesecu največkrat prespali v svojem stanovanju, v omrežju 1 % takih oseb, anketiranci, ki niso prenočevali v svojem stanovanju, pa 12 % takih oseb.

Omrežja brezdomcev sestavlja največ prijateljev (28 %), sledijo formalni viri opore (19 %) in brezdomci (15 %). Sorodniki skupno predstavljajo 24 % članov omrežja, od tega

starši in otroci po 6 %, sestre oz. bratje pa 5 %. Tu se pokaže prva pomembnejša razlika med splošno in brezdomsko populacijo. Medtem ko pri brezdomcih sorodniki predstavljajo četrtno članov omrežja, pa v socialnih omrežjih splošne populacije delež sorodnikov predstavlja približno polovico članov omrežja (Podreberšek 2005, 76). Tudi formalnih virov opore imajo brezdomci bistveno več kot splošna populacija, kar so ugotovili tudi z raziskavami v tujini (GHN 2006, 18).

Brezdomcem v povprečju nekaj več kot polovica članov omrežja nudi emocionalno oporo, sledi opora v obliki druženja (38 %), instrumentalno oporo nudi 34 %, informacijsko pa 17 % oseb. Od članov svojih omrežij dobijo največ občutka spoštovanja (44 %), za vsa ostala oporna dejanja pa imajo na voljo manj kot 20 % članov svojih omrežij.

Ker smo pri anketiranju izven treh koncentričnih krogov zapisovali osebe, ki jih brezdomci niso uvrstili v prvotno omrežje, so jih pa kasneje omenjali kot ponudnike opore, smo naredili tudi primerjavo oseb, ki se nahajajo v krogih in tistih, ki so izven njih. Ugotovili smo, da osebe v krogih nudijo največ občutka spoštovanja, sledi druženje, pogovor o najglobljih čustvih, posojanje stvari, pogovor, ko so vznemirjeni, in pomoč pri urejanju dokumentov. Osebe, ki so uvrščene izven krogov, pa najpogosteje nudijo oporo v obliki druženja, sledijo pa tisti, ki dajejo občutek spoštovanja, s katerimi se lahko pogovorijo o čustvih in občutkih, tisti, ki posodijo denar, nudijo pomoč pri urejanju dokumentov ali posodijo stvari (npr. telefon ali kakšen drug predmet). Med osebami, ki jih brezdomci sicer označujejo za pomembne (in so jih uvrstili v kroge), je 24 % tistih, ki ne nudijo nobene opore.

Za konec pa smo primerjali še oporo, ki jo uporabnikom DC nudijo prijatelji, formalni viri, brezdomci in člani primarne družine (starši, bratje in sestre). Najpogosteje imajo stike z ostalimi brezdomci, sledijo pa formalni viri in prijatelji. Z družinskimi člani imajo stike od 3x mesečno do manj kot 1x letno (50 %). Pogostost socialnih stikov pa ne pomeni tudi potrebne socialne podpore (Dekleva in Rapuš Pavel 2004, 16), kar je potrdila tudi naša raziskava. Najpogostejše stike imajo sicer z brezdomci, vendar jim ti nudijo večinoma le oporo v obliki druženja. Prav tako jih ne označujejo za pomembne, saj je bila več kot polovica alterjev, ki so brezdomci, uvrščena izven krogov. Ena izmed uporabnic DC je na vprašanje, ali se z brezdomci dobro razume, odgovorila: »Se dobro

razumem, sam nočem nekih odnosov večjih met, kr itak ne mormo bit prjatli, k smo pač v takem. Ne more bit to prijateljstvo, smo lohk sam znanci. Iz izkušenj pač, iz let izkušenj sm vidla, da prjatllov ni med temi krogi. Niti med narkomanskimi, niti med pjanci, niti nč. Sam seb si najbolj prjatu.« (Intervjuvanec A 2008).

Največji delež družinskih članov nudi občutek spoštovanja (30 %), sledi pomoč v primeru bolezni in delež tistih družinskih članov, na katere bi se brezdomci obrnili, če bi potrebovali finančno pomoč. Nekaj več kot polovica prijateljev nudi oporo v obliki druženja, polovica pa daje brezdomcem občutek spoštovanja. Tudi formalni viri najpogosteje nudijo občutek spoštovanja (60 %), sledi pa pomoč pri urejanju dokumentov, socialne podpore, iskanju službe oz. stanovanja. Brezdomci pa nudijo največ opore v obliki druženja.

Ugotovili smo, da imajo brezdomci na voljo malo oseb, na katere se lahko obrnejo, ko potrebujejo pomoč ali pogovor. Soočanje z vsakodnevnimi težavami je zato še toliko težje, alkohol in droga pa sta pogosto edina, ki pomagata vsaj za trenutek pozabiti pretekle življenjske izkušnje. Obleka, hrana in stanovanje so sicer nujno potrebni elementi za življenje, vendar morajo brezdomci najprej začutiti pripadnost, zaželenost, ljubezen in oporo. Le tako bodo imeli dovolj volje in moči za spremembo svojega življenja. Kot smo ugotovili z našo raziskavo, so formalni viri pomemben del socialne opore brezdomcev in lahko predstavljajo nadomestilo za družino in prijatelje. In prav na tem področju bi morale organizacije za pomoč brezdomcem še bolj intenzivno delovati. Večji poudarek bi moral biti na vključevanju brezdomcev v družbo, organiziranju dogodkov (npr. kulturne prireditve, delovne akcije, športni dogodki ...), kjer bi lahko spoznali ljudi, ki ne pripadajo brezdomski populaciji.

Diplomsko delo ima gotovo določene pomanjkljivosti; npr. majhen vzorec in anketiranje le na eni lokaciji. Prav tako bi lahko bil izboljšav deležen tudi anketni vprašalnik, v katerem bi bilo potrebno bolj natančno definirati, da lahko anketiranec v socialno omrežje uvrsti kogarkoli. Nekajkrat se je pri anketiranih namreč pojavilo vprašanje, zakaj naštevati osebe, ki jih anketar ne pozna. Kar nekaj je bilo tudi takih, ki kljub zagotavljanju, da je anketni vprašalnik anonimen, niso želeli naštetih imen ali vzdevkov oseb, ki so jim pomembne, so pa brez težav povedali, v kakšnem odnosu so s temi osebami. V takih primerih so bile osebe v diagramih označene le s prvo črko imena

ali pa tudi le z odnosom do anketiranca (npr. prijatelj, ki ga poznam že od otroštva; prijatelj, od katerega kupujem drogo). V morebitnih nadaljnjih raziskavah bi bilo potrebno najti boljši način za medsebojno ločevanje alterjev. Kljub pomanjkljivostim pa menim, da delo ponudi odgovore na vsaj osnovna vprašanja o socialni opori brezdomcev in hkrati potrjuje teorije, ki govorijo, da je šibka socialna opora eden glavnih problemov brezdomstva.

6 LITERATURA

1. Anderson, A. Elaine in Sally A. Koblinsky. 1995. Homeless policy: the need to speak to families. *Family relations* 44 (1): 13–18.
2. Avramov, Dragana. 1995. *Homelessness in the European Union*. Brussels: FEANTSA.
3. Bishwakarma, Ramu. 2009. *Factors affecting social support network of homeless in the United States: a case study of Northwest Arkansas*. Prispevek predstavljen na konferenci American sociological association annual meeting, San Francisco, 7. avgust. Dostopno prek: EBSCOhost.
4. Breakey, R. William in Pamela J. Fischer. 1990. Homelessness: The extent of the problem. *Journal of social issues* 46 (4): 31–47.
5. Busch-Geertsema, Volker, Bill Edgar, Matt Harrison in Peter Watson. 2007. *Measurement of homelessness at European union level*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2007/study_homelessness_en.pdf (12. avgust 2011).
6. Casavant, Lyne. 1999. Definition of homelessness v *Homelessness*, Patricia Begin, Lyne Casavant, Miller Chenier in Jean Dupuis. Dostopno prek: <http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/modules/prb99-1-homelessness/definition-e.htm#The%20Search-txt> (21. julij 2011).
7. Dekleva, Bojan in Jana Rapuš Pavel. 2004. *Socialna vključenost in psihosocialno zdravje mladih z izkušnjami brezposelnosti na območju Ljubljane – končno poročilo raziskovalne naloge*. Dostopno prek: http://www.pef.uni-lj.si/fileadmin/Datoteke/Raziskovanje/porocila/Socialna_vklju%C4%8Denost_mladih_brezposelnih.pdf (26. julij 2011).
8. Dekleva, Bojan in Špela Razpotnik. 2007a. *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
9. --- 2007b. *Na cesti – brezdomci o sebi in drugi o njih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
10. --- 2009. *Brezdomstvo, zdravje in dostopnost zdravstvenih storitev*. Dostopno prek: http://www.feantsa.org/files/freshstart/Transnational_Exchanges/ENHW/Materials/SRazpotnikBDekleva_research.pdf (20. april 2011).

11. Dekleva, Bojan, Maša Filipović Hrast, Mateja Nagode, Špela Razpotnik in Simona Smolej. 2010. *Ocena obsega odkritega in skritega brezdomstva v Sloveniji: zaključno poročilo študije*. Dostopno prek: http://www.pef.uni-lj.si/fileadmin/Datoteke/Raziskovanje/porocila/Kon%C4%8Dno_poro%C4%8Dilo_%C5%A1tudije_Ocena_obsega_brezdomstva_v_RS.pdf (20. maj 2011).
12. Dragoš, Srečo. 1993. Vprašanje klošarjev. *Socialno delo* 32 (5–6): 153–161.
13. --- in Blaž Mesec. 1993. Taksonomija oblik neformalne pomoči. *Socialno delo* 32 (5–6): 5–18.
14. Dremelj, Polona. 2003. Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave* 19 (43): 149–170.
15. *Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote (VZD)*. Dostopno prek: <http://www.brezdomec.si/> (20. julij 2011).
16. --- 2010. *Dnevni center za brezdomce – zgibanka društva*. Ljubljana: Društvo prostovoljcev VZD.
17. --- 2011. *Poročilo o številu uporabnikov*. Ljubljana: interno gradivo.
18. Edgar, Bill in Henk Meert. 2005. *Fourth review of statistics on homelessness in Europe – The ETHOS definition of homelessness*. Dostopno prek: http://www.feantsa.org/files/transnational_reports/EN_Stats_2005.pdf (20. julij 2011).
19. --- 2006. *Fifth review statistics on homelessness in Europe*. Dostopno prek: http://www.feantsa.org/files/transnational_reports/2006reports/06RSen.pdf (20. julij 2011).
20. Eggleton, Art in Hugh Segal. 2009. *In from the margins: a call to action on poverty, housing and homelessness*. Dostopno prek: <http://intraspec.ca/rep02dec09-e.pdf> (8. avgust 2011).
21. Ennet, T. Sussan, Susan L. Bailey in E. Belle Federman. 1999. Social network characteristics associated with risky behaviors among runaway and homeless youth. *Journal of health and social behavior* 40 (1): 63–78.
22. Filipović, Hrast Maša in Srna Mandič. 2008. Homelessness »in transition«: a Slovenian study v *In my Caravan, I feel like Superman: essays in honour of Henk Meert 1963–2006*, ur. Joe Doherty in Bill Edgar, 127–143. Dostopno prek: http://ggsrv-cold.st-andrews.ac.uk/chr/Uploads/Edit/file/feantsa-henk_book_web.pdf (1. avgust 2011).

23. Filipović, Maša. 2005. *European observatory on homelessness: statistics review 2005 – Slovenia*. Dostopno prek: http://www.feantsa.org/files/national_reports/slovenia/Stat%20update-slovenia2005.pdf (1. avgust 2011).
24. --- 2007. Stanovanjska ranljivost v Sloveniji – analiza na podlagi razširjene definicije brezdomstva. *Socialno delo* 46 (4–5): 187–197.
25. Glasgow homelessness network (GHN). 2006. »...the cup with no handle«: *social networks and homelessness in Glasgow*. Dostopno prek: <http://www.ghn.org.uk/sites/default/files/cup%20with%20no%20handle%20mar06.pdf> (3. maj 2011).
26. Grigsby, Charles, Donald Baumann, Steven E. Gregorich in Cynthia Roberts-Gray. 1990. Disaffiliation to entrenchment: a model for understanding homelessness. *Journal of social issues* 46 (4): 141–156.
27. Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek. 2003. Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (43): 103–125.
28. --- 2006. *Merjenje socialnih omrežij*. Ljubljana: Študentska založba.
29. Höjdestrand, Tova. 2009. *Needed by nobody: homelessness and humanness in post-socialist Russia*. Ithaca: Cornell university press. Dostopno prek: ebrary.
30. Intervjuvanec A. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 22. december.
31. Kogovšek, Tina, Valentina Hlebec, Polona Dremelj in Anuška Ferligoj. 2003. Omrežja socialne opore Ljubljančanov. *Družboslovne razprave* 19 (43): 183–204.
32. Kunaver, Jure. 2005. Včasih se igram. *Kralji ulice* 2: 18.
33. Lam, A. Julie in Robert Rosenheck. 1999. Social support and service use among homeless persons with serious mental illness. *International journal of social psychiatry* 45 (1): 13–28.
34. Malloy, Catherine, Mary Ann Christ in Faith J. Hohloch. 1990. The homeless: social isolates. *Journal of community health nursing* 7 (1): 25–36.
35. Mandič, Srna. 1999. *Pravica do stanovanja: brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
36. Meadows, Oliver Mikki. 2005. Social support among homeless and housed mothers: an integrative review. *Journal of psychosocial nursing & mental health services* 43 (2): 40–47.
37. Pahor, Majda in Barbara Domajnko. 2007. Kdo me bo gledal? Socialna opora, zdravje in bolezen starejših ljudi. *Teorija in praksa* 44 (1–2): 254–276.

38. Podreberšek, Petra. 2005. *Hierarhični pristop merjenja egocentričnih socialnih omrežij*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
39. Ravenhill, Megan. 2008. *The culture of homelessness*. Aldershot: Ashgate. Dostopno prek: ebrary.
40. Rener, Tanja. 2007. Globalizacija, individualizacija in socialna izključenost mladih. *IB revija* 2: 40–49.
41. Solarz, Andrea. 1985. *Social supports among the homeless*. Prispevek predstavljen na konferenci Annual meeting of the American public health association, Washington, 17.–21. november. Dostopno prek: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED269714.pdf> (25. julij 2011).
42. Sousa, Liliana in Sofia Rodrigues. 2009. Linking formal and informal support in multiproblem low-income families: the role of the family manager. *Journal of community psychology* 37 (5): 649–662.
43. Springer, Sabine. 2000. Homelessness: a proposal for a global definition and classification. *Habitat international* 24 (4): 475–484.
44. Stanovnik, Tine. 1997. Revščina in marginalizacija prebivalstva v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 13 (24–25): 23–39.
45. Šikić-Mićanović, Lynette. 2010. Homelessness and social exclusion in Croatia. *European journal of homelessness* 4: 45–64.
46. Trbanc, Martina, Ružica Boškić, Barbara Kobal in Liljana Rihter. 2003. *Socialna in ekonomska vključenost ranljivih skupin v Sloveniji – možni ukrepi za dvig zaposljivosti najbolj ranljivih kategorij težje zaposljivih in neaktivnih oseb: raziskovalno poročilo*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/raziskava_vkljucevanje2.pdf (12. avgust 2011).

PRILOGA A: Anketni vprašalnik

Pozdravljen/a!

Sem Martina Lozej, absolventka družboslovne informatike na Fakulteti za družbene vede. Za svojo diplomsko nalogo sem si izbrala temo »Socialna opora uporabnikov Dnevnega centra za brezdomce«. Raziskati želim, kakšna je socialna opora uporabnikov dnevnega centra za brezdomce, na koga se obrnejo v težkih situacijah, ko potrebujejo pogovor ali pomoč. Za rezultate raziskave je zelo pomembno, da pridobim čim večje število odgovorov, zato te prosim, da resno in iskreno odgovoriš na zastavljena vprašanja. Anketa je anonimna, rezultati raziskave pa bodo uporabljeni zgolj v študijske namene za izdelavo diplomske naloge.

Za tvoj čas se ti že vnaprej iskreno zahvaljujem!

(POKAŽI DIAGRAM ANKETIRANCU) Najprej mi boš pomagal/a izpolniti ta diagram. V sredini si ti, okrog tebe pa trije krogi, v katere boš vpisal/a osebe, ki so ti **ta trenutek** v življenju pomembne. Lahko so to prijatelji, znanci, sorodniki, brezdomci, ljudje, s katerimi se družiš ... V 1. krog boš tako vpisal/a osebe, ki so ti najbolj pomembne, v 2. krog osebe, ki so ti malo manj pomembne, v 3. krog pa osebe, ki so ti najmanj pomembne. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

Sedaj bi rada, da pomisliš na vse ljudi v svojem življenju, ki so zate ta trenutek pomembni.

1. Ali obstajajo ljudje, ki so ti tako blizu in pomembni, da bi jih uvrstil/a v 1. krog, najbližje tebi?
 - Da → pojdi na 1.1.
 - Ne → pojdi na 2.
 - 1.1. Ali mi lahko poveš ime te osebe in začetnico priimka oziroma vzdevka? (Je še kdo tak, ki ti je tako blizu?)
2. Ali obstajajo ljudje, s katerimi si nisi tako blizu, ampak so še vedno zelo pomembni zate in bi jih uvrstil/a v 2. krog?
 - Da → pojdi na 2.1.
 - Ne → pojdi na 3.
 - 2.1. Ali mi lahko poveš ime te osebe in začetnico priimka oz. vzdevka? (Je še kdo tak, ki ti je tako blizu?)
3. Ali obstajajo ljudje, ki jih še nisi omenil/a, pa so ti dovolj blizu in so zate pomembni, tako da bi jih morala vpisati v 3. krog tvojega omrežja?
 - Da → pojdi na 3.1.
 - Ne → pojdi na 4.
 - 3.1. Ali mi lahko poveš ime te osebe in začetnico priimka oz. vzdevka? (Je še kdo tak, ki ti je tako blizu?)

4. Število oseb v posameznih krogih: (VPIŠE ANKETAR)

1. krog: _____

2. krog: _____

3. krog: _____

5. Sledijo vprašanja o ljudeh v tvojem omrežju. Ko ti zastavim posamezno vprašanje, mi prosim povej osebo/e, ki zate naredi/jo določeno stvar. Če je ne naredi nihče, preprosto reci nihče.

	Številke oseb iz diagrama (00 = nihče)	Drugo
a) Ali obstajajo ljudje, ki ti dajejo občutek, da te spoštujejo?	00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20	
b) Ali obstajajo ljudje, s katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen/a, nervozen/a, depresiven/a?	00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20	
c) Ali obstajajo ljudje, s katerimi se pogovarjaš o svojem zdravju?	00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20	
d) Ali obstajajo ljudje, ki ti zagotovijo pomoč, če zboliš?	00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20	
e) Ali obstajajo ljudje, od katerih si izposodiš kakšno stvar (npr. telefon ali kakšen drug predmet)?	00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20	
f) Ali obstajajo ljudje, s katerimi se družiš?	00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20	
g) Ali obstajajo ljudje, od katerih bi si v nujni situaciji lahko izposodil/a kaj denarja?	00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20	
h) Ali obstajajo ljudje, s katerimi lahko deliš najgloblja čustva in občutke?	00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20	
i) Ali obstajajo ljudje, na katere bi se obrnil/a, če bi potreboval/a pomoč pri urejanju osebnih dokumentov, socialne podpore, iskanju službe, stanovanja?	00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20	

6. Bi želel/a, da bi bilo v tvojem omrežju več ljudi, na katere bi se lahko zanesel/a?

a) Da

b) Ne

Sedaj ti bom zastavila vprašanja o posameznikih v tvojem omrežju.

7. Ali je oseba __ moškega ali ženskega spola?
 - a) Moški
 - b) Ženska
8. Ali je on/a prijatelj/ica, znanec/ka, sorodnik/ica, brezdomec/ka ali kaj drugega?

9. Približno koliko je star/a? _____
10. Približno koliko let ga/jo poznaš? _____
11. Kako pogosto si običajno z njim/njo v stiku?
 - a) Vsak dan
 - b) 2–6x tedensko
 - c) 1x tedensko
 - d) 2–3x mesečno
 - e) 1x mesečno
 - f) na vsake 2–3 mesece
 - g) 1x letno ali manj
 - h) Z njim/njo nimam več stikov
12. V katerem krogu diagrama je ta oseba? (ODGOVORI ANKETAR)
 - a) V 1. krogu
 - b) V 2. krogu
 - c) V 3. krogu
 - d) Oseba ni v diagramu
13. Je ta oseba brezdomec/ka oziroma je imel/a izkušnjo z brezdomstvom?
 - a) Da
 - b) Ne

	7. vpr	8. vpr	9. vpr	10. vpr	11. vpr	12. vpr	13. vpr
Oseba 1							
Oseba 2							
Oseba 3							
Oseba 4							
Oseba 5							
Oseba 6							
Oseba 7							
Oseba 8							
Oseba 9							
Oseba 10							
Oseba 11							
Oseba 12							
Oseba 13							

	7. vpr	8. vpr	9. vpr	10. vpr	11. vpr	12. vpr	13. vpr
Oseba 14							
Oseba 15							
Oseba 16							
Oseba 17							
Oseba 18							
Oseba 19							
Oseba 20							
Oseba 21							
Oseba 22							
Oseba 23							
Oseba 24							
Oseba 25							
Oseba 26							
Oseba 27							
Oseba 28							
Oseba 29							
Oseba 30							

Sedaj pa sledijo še vprašanja o tebi.

14. Spol

- a) Moški
- b) Ženska

15. Leto rojstva: _____

16. Zakonski stan:

- a) Poročen/a
- b) V zvezi
- c) Ovdovel/a
- d) Ločen/a
- e) Samski/a

17. Dosežena izobrazba:

- a) Nedokončana OŠ
- b) OŠ
- c) 2 ali 3 letna srednja ali strokovna šola
- d) 4 letna srednja šola
- e) Višja ali visoka šola
- f) Univerzitetna izobrazba
- g) Magisterij ali več

18. Koliko si bil/a star/a, ko si doživel/a prvo izkušnjo brezdomstva? _____

19. Kako pogosto si v zadnjem mesecu užival/a alkohol?
- a) Vsak dan
 - b) 5–6x tedensko
 - c) 3–4x tedensko
 - d) 1–2x tedensko
 - e) 2–3x v zadnjem mesecu
 - f) 1x v zadnjem mesecu
 - g) Nikoli
20. Kako pogosto si v zadnjem mesecu užival/a drogo?
- a) Vsak dan
 - b) 5–6x tedensko
 - c) 3–4x tedensko
 - d) 1–2x tedensko
 - e) 2–3x v zadnjem mesecu
 - f) 1x v zadnjem mesecu
 - g) Nikoli
21. Si že bil/a kdaj obravnavan/a v instituciji za zdravljenje duševnih težav oz. bolezni?
- a) Da
 - b) Ne
22. Si že bil/a kdaj v zaporu?
- a) Da
 - b) Ne
23. Kje si največkrat prespal/a v zadnjem mesecu?
- a) V svojem stanovanju ali sobi
 - b) Pri starših
 - c) Pri prijateljih, znancih, sorodnikih
 - d) Pri partnerju/ki
 - e) V zapuščeni stavbi
 - f) V zavetišču
 - g) Zunaj
 - h) Drugo: _____
24. Ali bi zase rekel/a, da si brezdomec/ka?
- a) Da
 - b) Ne
25. Imaš kakšnega brata ali sestro?
- a) Da
 - b) Ne
 - c) Sem imel/a, vendar je/so že umrli
26. Ali imaš kakšnega otroka?
- a) Da
 - b) Ne
 - c) Sem imel/a, vendar je/so umrl/i

27. Ali so tvoji starši še živi?

- a) Da, oba
- b) Da, vendar samo eden
- c) Ne
- d) Eden da, za drugega ne vem
- e) Eden ne, za drugega ne vem
- f) Ne vem

Hvala za sodelovanje!

